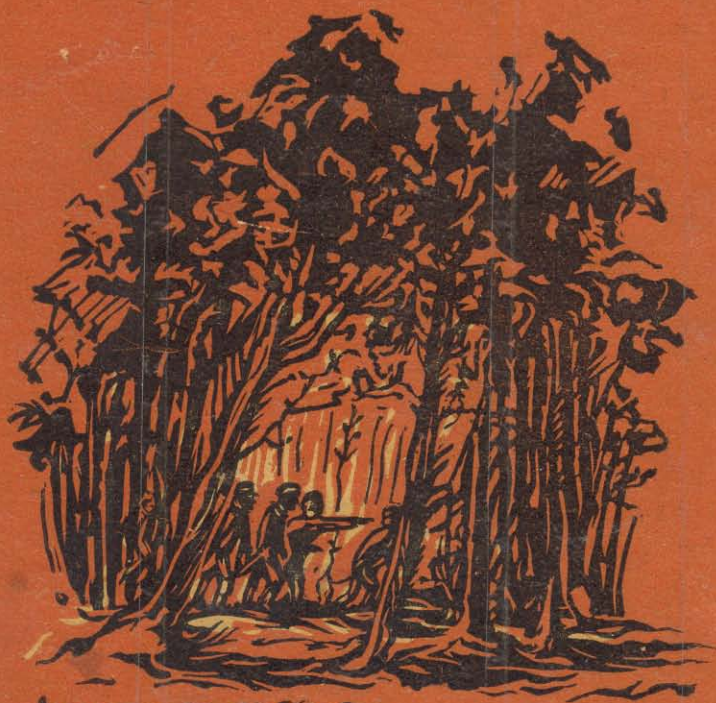

П. НОВИНА

Бобки

Н. О. В.

П. НОВИНА

В О В К И

Фрагменти з хроніки
одного відділу УПА «Вовки»

Р.К

diasporiana.org.ua

Ліон

1948

Париж

Видання ЗЧ ОУН

„Україна завжди змагалася за свободу”
(Вольтер)

Останні місяці першої світової війни принесли великі політичні зміни в східній та середній Європі та Азії. Ще десятки днів до війни назріваючі національні протиріччя всередині тодішніх імперій знайшли для свого останнього вияву пригожий момент і стався вибух: прийшло до розподілу імперій. Закономірний, невідомий процес розподілу імперій на їх складові частини, з яких вони дорогою насильства повстали, дійшло до свого завершення. Цей процес розподілу імперій, що його можна ствердити в історії всіх досі існуючих імперій аж до наших часів включно, не поминув і російської імперії. Однак, тоді як нові політичні формації на просторах Австро-Угорщини чи отоманські імперії набрали тривалих форм, природний процес розподілу російської імперії на національні держави було стримано і закономірний, природний розвій подій на цих теренах було повернено назад. Переможці з першої світової війни, подібно як у другій світовій війні, намагаючися рятувати свого російського союзника, хоч-не-хоч дали піддержку реакційним силам Росії, (бо інших там як тоді, так і тепер не було), а ці тоді, як і тепер, вийшовши ціло з небезпеки і ставши, дякуючи другим силам, на ноги, стали загрозою для них самих і для цілого людства.

Російські імперіялісти, плекаючи вже від давна думки про те, що „Росія покликана на те, щоб бути вождем усім народам”, чи то пушкінське: „все русскому мечу подвластно”, хоч позбулися в 1917-20 рр. своєї старої провідної верстви, не позбулися старих імперіялістичних гасел і замірів. Для замилення очей і позискання світа було тоді прийнято модерні гасла і царську Росію проголошено причиною всього зла, подібно, як у другій світовій війні було розв'язано комінтерн чи дозволено християнську релігію, щоб вий-

Дохід призначений на фонд визвольної боротьби.

шовши з небезпеки, відновити його під формою комінформу і переслідувати релігію, та в цілому даліше проводити імперіялістичний курс царської Росії. Про збереження „єдиної неділимої” думають весь час і білі російські емігранти. Вони, хоч не мають ні клаптика рускої землі під своїми емігрантськими ногами, радіють ростом, мовляв, нехай і большевицької, але таки рускої імперії, а як цій імперії поневолені нею народи збираються нанести удар, вони метушаться, лають ці народи, лають большевизм і збираються замінити большевиків, але врятувати цілість російського концтабору. Розраховуючи на коротку людську пам'ять — вони голосять нині поза кордонами Росії, що все зло в тому, що Росія большевицька, хвалять Росію з часів перед большевизмом, дочіпають до неї модну тепер демократичну вивіску і пропагують як останній крик свободи та поступу. Ціль і червоних і білих російських імперіялістів одна: рятувати за всяку ціну імперіялістичну, на насильстві побудовану Росію, що як протиприродний твір приречена на розподіл і рано чи пізно буде знищена. Треба ствердити, що врятування російської імперії перед розвалом в одній і другій світових війнах, було антиприродне і як таке, явище, воно жорстоко мститься. До того ствердження треба додати друге. Розвал Росії можна було стримати на деякий час, але він як явище природнього процесу прийде з тим більшою силою і нагальністю, з чим більшою натугою його буде здержувано. Природнього процесу розподілу Росії-імперії не спинити, як не можна було спинити упадку інших імперій, як еспанська, австро-угорська, отоманська та другі. Ріст та упадок імперій, як насильного нагромадження чужих земель в одну силою сковану цілість і розпад цієї цілості під впливом протиріч, що оформлюються в національній і антиімперіяльній боротьбі — має свою подібність у всіх досі існуючих імперіях.

Завершенням процесу розподілу російської тюрми народів на національні держави, мало бути повстання і закріплення на її руїнах національних держав, що оперті на етнографічним принципі і пов'язані між собою спільними інтересами, мали внести замирення в ту частину Європи та Азії і причинитися до загального замирення в світі. Що без повстання національних держав на руїнах загарбницької імперіялістичної Росії, якої б то не було барви, немає мира та рівноваги в Європі та світі, доказують політичні події останніх десятиліть.

Нажаль, національні держави, що повстали на руїнах

Росії, за виїмком деяких, що були залишені російським імперіялізмом „на потім”, не вдержалися. Коли б вони були вдержалися і Росію було зіпхнено в її етнографічні границі, тоді зникло б на теренах Сходу Європи та Азії марево імперіялізму назавжди, а рівновага сил і замирення, що тут запанували б по перемозі ідеї самовизначення народів і свободи людини, були б причинилися до того правопорядку, що його бачимо від довшого часу в Західній Європі. Західня Європа вже давніше переборола спроби насильного „об'єднання” і принципи, які тут панують, дозволяють на існування побіч великої Франції, малої, подібної до неї культурою й мовою Бельгії, чи ще меншого Люксембурга, або в сусідстві Англії — вільної Голляндії, Данії та скандинавських держав. До такого стану речей дійшла західня Європа не без боротьби; таку боротьбу за такий стан речей проводила й проводить східня Європа й підсоветська Азія і ця боротьба вже двічі, дякуючи піддержці зі зовні імперіялістичній Росії, скінчилася для нових прогресивних сил невдачею і ситуація в східній Європі і підсоветській Азії залишилася протилежною до тої, яка є нині в західній Європі.

В східній Європі даліше бродить примара російського імперіялізму й бродить вона всюди там, куди просувається російський імперіялізм, що намагається переконати світ про свою „свободолюбність”, „мирність” та „демократичність”.

Імперіялізм сидить глибоко в душах й інших сусідів України. Жадова поживитися чужим, відбрала їм ясність думки і перспективу погляду. Чигаючи, по першій світовій війні, на упадок української державности, вони не тільки, що не піддержали боротьби українського народу та інших поневолених Росією народів за свою волю, а навпаки й самі посягнули по українські землі, чим помогли відродитися російській імперії в її червоному виданні, що мала зготовити їм таку ж долю, яку вони колись зготовили разом з Росією Україні. В висліді другої світової війни, ці народи, як теж і другі, впали жертвою російського імперіялізму. Треба ствердити, що держави, які повстали у висліді першої світової війни, сьогодні вже не існують, як самостійні одиниці; нове видання російської імперії, тим разом у формі пролетарської держави, показалося ні на йоту неіншим, коли йдеться про загарбування чужих земель, від імперії царів; навпаки, большевики ще й „перевиконали норму” й коли царський імперіялізм стояв коло Каліша, то російсько-

большевицький стоїть в Берліні, над Лабою і Адріатиком. Не змінився і стан неспокою, загрози і непевности; цей стан імперіялістичної загрози існував за царської імперії, продовжував існувати поміж двох війн, існує й тепер. Цей стан загрози для свободи людини і народів триватиме так довго, як довго існуватиме російська імперія будьякої барви, й перестане існувати, як тільки перестане існувати Росія-імперія.

В рр. 1917-20 врятував російську імперію марксизм. Ця реакційна, завертаюча на позиції російського імперіялізму „кращих часів”, доктрина подавила молоді ще національні держави, що повстали по упадкові царизму. Здержавши природній процес розподілу російської імперії, не без помічі союзників і при співчутті „наївних всіх країн”, ця доктрина відсунула розвал російської імперії, що стала нині загрозою для світового мира.

Спекуляція тих народів, що за ціну віддачі України та других воюючих з Москвою народів в неволю оновленій російській імперії, хотіли купити собі мир „за всяку ціну”, не виправдала себе. Причиною цього була сама природа імперіялізму, що незнищений до основ, змагає до нового поширення.

Україну, що виступила проти російсько-большевицького імперіялізму від перших днів його народження, залишено самітною. Голоси остороги до решти світу, що виходили від України і інших народів Сходу Європи та Азії, що обороняли свою волю перед „новим” російським імперіялізмом заглушили голоси міжнародніх снобів, що в ім'я „нового поступу” вже наперед оправдували російську імперіялістичну криваву машину. Далекі від сантименту до „незнаного народу” і не добачуючи для себе небезпеки в відродженні російського імперіялізму, тодішні переможці відгородилися від теренів східньої Європи муром недочування й недобачування та байдужности.

Залізну занавісу, що відділювала б Схід Європи та советську Азію від решти світу і дозволяла б недобачувати організованих голодів, масових розстрілів, мордів та заслань, було затягнуто ще в 1921 р. з тією тільки різницею, що тоді говорилося про відгородження від советської Росії не „залізною занавісою”, а „колючим дротом”. Така повна незаінтересованість всім тим, що діялося за „колючим дротом” допомогла тоді російським большевикам розправитись зі своїми демократичними противниками, подібно, як нині помагає їм це робити „залізна занавіса” й винищую-

чи своїх противників — національні рухи спротиву, у висліді організувати базу для завоювання світу.

Нині вже стає поволі ясно світові, що відновлення російської імперії в 1921 р. під назвою ССРСР було причиною неспокою в цілому світі, це привело до другої світової війни і що, коли б на руїнах большевицької імперії повсталася якась інша російська імперія, вона буде теж причиною неспокою і нових воєн.

Незважаючи однак на цілковите незаінтересування решти світу поневоленими Росією народами, ці народи не склали зброї. Борючися всіми можливими засобами проти національної смерті і фізичного винищення, вони боронили хоч-не-хоч і решти світу, бо опізнавали протиевропейський і протисвітовий похід большевизму, даючи таким чином час для решти світу консолідуватися і організувати протибольшевицький спротив. Друга світова війна, що досягла свого zenіту якраз на Сході Європи в боротьбі двох імперіялізмів за посідання тих просторів, не пройшла понад голови пасивно вижидаючих мас. Навпаки, незважаючи на 28-літні заслання, розстріли, голод і паціфікації, як рівнож уже в часі війни, залишені самі собі, без помічі зі зовні зброєю, харчами, чи військовими матеріялами, народні маси України і других поневолених народів східньої Європи та підсоветської Азії, очолені своїми революційними політичними проводами почали боротьбу на два фронти, доказуючи тим свою незломну волю боротися проти всякого наїздника й бути одним з вирішальних чинників на своїй землі.

В основу боротьби з окупантами поставлено:

1. ідею власних сил і спільної боротьби народів Сходу Європи і підсоветської Азії проти спільного ворога;
2. розподіл російської імперії і побудову на її руїнах вільних незалежних держав поневолених Росією народів, беручи в основу побудови одиноким справедливий етнографічний принцип.

Народи, що визнали такі принципи на час боротьби і по її успішнім закінченні, в тому й український народ, протягнули руку своїм сусідам, часто вчорашнім ворогам, закликаючи й їх стати на цей єдино-правильний шлях.

Облудному російському большевизмові протиставлено найбільш прогресивне гасло сучасности „Свобода народам, свобода людині”. Білим російським імперіялістам, що мріють про відновлення російської імперії, звалюючи всю вину за зло на її просторах на большевизм, як теж іншим

імперіялістам, що ховаються за гасло „За нашу й вашу вольність”, в дійсності ж мріють про нові імперіялістичні захвати, спекулюючи на „несвідомості” мас — протиставлено національну свідомість народніх мас поневолених націй східньої Європи і підсоветської Азії.

Виразником активної волі мас українського народу стала, створена з ініціативи Організації Українських Націоналістів (революціонерів), та очолена УГВР Українська Повстанська Армія. Як військово-політична формація українського народу, УПА успішно відбивала удари на два фронти, що їх хотіли нанести імперіялісти українському народові в часі другої світової війни.

Виходячи з правильних заłoженъ і прямуючи до справедливих цілей в боротьбі за новий лад на Сході Європи і в підсоветській Азії, з'єднала УПА в своїх рядах теж бійців других поневолених народів в їх окремих національних відділах, зглядно пішла на співпрацю з уже існуючими й бореться до сьогодні з російським більшовизмом, ламаючи легенду про неможливість підпільно-революційної боротьби у ССРСР. Розуміючи правильність спільної боротьби всіх поневолених Росією народів проти російського імперіялізму, УПА виписала на своїх прапорах, побіч клича: „За Українську Самостійну Соборну Державу”, теж клич: „За волю поневолених Москвою народів”. Постановлення цих двох кличів побіч себе не випадкове, на що вказує боротьба за їх здійснення, що стала змістом життя бійців УПА до сьогодні.

Доля Сходу Європи і підсоветської Азії зв'язана з Україною. Без вільної України немає вільних держав наших сусідів. Без вільної України немає вільної Польщі, вільної Литви, Лотви, Туркестану, Білорусі, Румунії, Угорщини і других держав сусідніх нам народів навіть тоді, коли вони продовж останніх 20-и років існували, як незалежні держави.

Український народ зрозумів нерозривність цих кличів. Коли зрозуміють теж наші ближчі і дальші сусіди, що повстання та існування УССД, це зломання російського імперіялізму, це кінець розборам Польщі, кінець загрози Балканам, чи балтійським державам і т. п., що це вкінці людське життя для російського народу на своїй власній землі, без імперіялістичної кліки — тоді буде розвалена „тюрма народів”, а настане свобода народам і свобода людині, які нині відстоює УПА.

УПА доказує в практиці життєвість ідеї власних сил і співпраці народів у спільній боротьбі проти спільного ворога. Стоячи в затаєній боротьбі проти російського імперіяліста в кривавих більшовицьких барвах, УПА з бійцями й боевими формаціями інших поневолених сьогодні Росією народів, перешкодить завтра відродженню інших імперіялізмів на густо скроплених кров'ю бійців, просторах російсько-більшовицької тюрми народів.

*

Ідеї, що лягли в основу революційної боротьби УПА та інших поневолених Росією народів, зображені в уривках дневника бійця УПА, що його публікуємо під назвою „Фрагменти з хроніки одного відділу УПА „Вовки”. Живучість цих ідей і повну відданість їм найкращих синів України стверджує кожний змальований там день українського бійця — простого вояка і старшини, цілої УПА, цілої Воюючої України.

У фрагментах з хроніки відділу УПА „Вовки” зображено один відтинок боротьби УПА, а саме протибільшовицький відтинок. В часі, про який йде мова в цьому дневнику, в Україні не було вже німецьких наїздників: на їх місце прийшли більшовики та їх прислужники. УПА бореться з новим окупантом, між іншим, теж при допомозі рейдів. Такий рейд виконує і відділ УПА „Вовки”, обороняючи українське населення Холмщини і Підляшшя, споконвічного автохтона цих земель, від насильного виселення і рівночасно несе нові ідеї, ідеї спільної боротьби всіх народів проти російського імперіялізму та ідею справедливого розв'язання спорів на етнографічному принципі, елімінуючи взаїмну ворожнечу й боротьбу, що тільки виходила й виходить на користь імперіялістам.

Як документ життя і змагу українського народу на найдальше на захід висунених українських землях, за своє буття, як теж, як незбитий доказ спроб справедливого розв'язання зі сторони українського народу українсько-польського спору — являються фрагменти з хроніки відділу УПА „Вовки” — публікацією великої вартости.

Український народ, зазнавши гноблення і нещастя від своїх короткозорих сусідів, не засліплює себе бажанням помсти, але простягає руку всім народам і кличе вступити на одиноко-правильний шлях до майбутнього — шлях УПА; бажання вільно жити на своїй землі і шанувати вільне життя других народів, властиве й командиріві й бійцеві

УПА. Боротьба зі злом, де би воно не було, любов до свого й пошана до чужого — це чесноти сучасної Воюючої України.

*

Фрагменти з хроніки одного відділу УПА „Вовки”, це частина з оригінального дневника-історії рейдуючого відділу УПА „Вовки”. Записки проводив сотенний писар Нови́на від 24.8. 44. до 19.10. 45 р., коли то він згинув у бою; дальшу частину дневника до 22.11. 45 р. вів його наступник. З огляду на документарну вартість хроніки, задержано в цілості стиль оригіналу й пропущено лише ті місця, що їх сьогодні публікувати ще не можна, що й виходить зі слова в наголоску: фрагменти (уривки).

В. М. Б.

ФРАГМЕНТИ
З ХРОНІКИ ОДНОГО ВІДДІЛУ УПА
„ВОВКИ”

24. 8. 44, Четвер.

День гарячий. Сонце пече немилосердно. Старі дерева хоронять нас від спеки. Стрільці малими групками, ховаючись у тінь, розповідають собі про переживання під час переходу фронту.

Після обіду відбувається збірка цілого відділу. К-ир Черник перегрупує стрільців: кількох задержує при собі, кількох відсилає до СБ, а перегрупований відділ передає к-ові Карпові. По збірці робимо порядок біля себе: хто перешиває гузики, хто наладовує в набійниці набой, а хто чистить зброю. Табір оживає.

Сонце схилилося до заходу, його проміння розпорошується на верхів'ях дерев, не дошкулює більше своїм жаром стрільцям. Час від часу повіває приємний вітерець. Серпневий день добігає до кінця. Заграва сонця, що саме заходить, вкрадається крізь щілини густого лісу та позолочує його різноманітне листя. Вона скоро зникає й вечірний сумерк сповиває землю.

К-ир Черник прощає стрільців і від'їздить. Ми збираємо свої приладдя та готуємось до відходу. К-ир Карпо робить збірку й ми стрілецьким рядком відходимо далі на північ від Г-ого повіту. Куди йдемо й де заквартируємося — ніхто зі стрільців не знає. Про це знає сам командир. Тихо без шелесту посуваємось польовими доріжками та стежками „Холмського степу”. По недовгому марші доходимо до Т-ої колонії і тут заквартируємося. Стрільці рожами поміщуються в стодолах і за хвилину всі засипляють

твердим вояцьким сном. По подвір'ї проходжується повільним кроком стійковий...

Погідний світанок зустрічає стрільців, як ще спали. Та вперті промені сходящого сонця втискаються крізь щілини в стінах стодоли, пробуджують їх і поздоровляють з новим днем.

Швидко беремось за вранішній порядок: чистимо взуття, та миємось. На подвір'ї зустрічають нас радісні господарі та розповідають про своє життя під большевицько-польською дійсністю. Село Т. і колонія Т. уважаються за одні з кращих та свідоміших під національним оглядом осель на Холмщині. Тим то їхнє приязне ставлення до нас підбадьорує на душі всіх стрільців. По хатах уже готове для нас багате на потрави снідання. Цілий день проводимо на веселих гутірках із селянами. Від них довідуємося, де й в якій кількості стоять большевики та польська міліція. Пополудні зголошуються до нашого відділу кілька добровольців з поближких місцевостей. Наші стрільці інформують їх про повстанське життя. Надвечір наша розвідка доносить, що в селі В. квартирує „істребительний отряд“, а в поближких околицях часто з'являються польські банди. Ввечері відходимо на північний захід. Тому, що терен загрожений, ідемо дуже тихо й обережно. В селі П. зостаємось на відпочинок. Довго не спимо. Скоро світ усі встаємо, снідаємо й у бойовому порядку пробуємо увесь день. Це село досить підозріле, бо з нього зголосились численні добровольці до ЧА. Щохвилини можемо сподіватись наскоку червоних і польської міліції. Декілька днів тому один із цих добровольців прийшов на відпустку. За нього ми знали та мали його під обсервацією. Пополудні він зник. Ми думали, що він напевно повідомить про наш постій найближчий „істребительний отряд“ або польську міліцію. По кількох годинах виявляється, що червоноармієць преспокійно спить у стодолі. Після такого довгого напруження ця весела вістка про цього підозрілого типа розвеселила стрільців. Кожний із задоволенням споглядає на схилене до заходу сонце. Ворог, навіть повідомлений про наш постій, в пізню денну пору не може на нас наскочити, а вечір, що наближається скоро, робить повстанців панамі ситуації.

Ще одна несподіванка зміцняє настрої стрільців: К-ир Карпо організує один прилад метати гранати за допомогою кріса т. зв. „німецький гарлач“. З цікавістю та задоволенням оглядаємо його. Це заступатиме нам гранатомета.

Крім „гарлача“ зорганізовано ще кілька барабанів (троммель) до німецького кулемета.

27. 8. 44, Неділя.

Святковий настрої селян пригадує кожному з нас, і потів тому, хто загубився в численні днів, що сьогодні свято. К-ир Карпо виїжджає до поближких сіл у деяких справах і привозить нам чисту білизну та багато цікавих вістей про бої УПА із істребительними отрядами по всій Україні. Хутенько перебираємось у чисту білизну та з гордою відкидаємо брудну, що на ній нерозлучні наші „приятелі-партизани“ залишили криваві сліди дошкульного герцю. Чиста білизна заступає в нашому повстанському житті гарне вбрання, що його ми надівали в неділю та в свята, перебуваючи вдома. Тим то задоволено відсвятковуємо цей день із селянами. Розповідаємо їм про дії УПА та наш визвольний рух на всіх теренах. Тут мають місце й ці найновіші вісті, що їх привіз к-ир Карпо. Селяни із захопленням слухають наших оповідань та в свою чергу висловлюють вражіння, що його зазнали в часі розмов із червоноармійцями. Від них довідуємося, що сьогодні має відбутись зібрання в Народному Домі... Надвечір повертаються господарі з села, а за ними з усміхненими личками гарно прибрані молоді дівчата. Стрільці весело зустрічають господарів і дівчат. Дехто жартує з дівчатами, дехто розповідає веселу анекдоту зібраним коло нього жартівливим слухачам, а від господарів довідуємося, що на зібранні проголошено мобілізацію до ЧА чотирьох річників (22-25).

Ось надходить Альоша (заступник к-ира Карпа) враз із стрільцем Ванею, що ходили в розвідку до села. Обидва в советських уніформах. С-ць Ваня це новоприбутий дезертир з ЧА.

Вечірня пора перериває все.

Вранці відходимо до поближкого лісу.

К-ир Карпо з трьома стрільцями їде до Т. з метою зібрати до відділу на вишкіл тих, що мають відїжджати до ЧА. Одначе до ЧА ніхто не зголосився та й не думає зголошуватись.

Увечері розташовуємось у колонії К. Вона нам вигідна тим, що спосна з лісом глибоким ровом, а ним дуже зручно відступати. Наступного дня, після сніданку, Карпо їде до к-ра Черника в Т. Увечері вертається з кількома хлопцями з СБ, що привозять нам одного кулемета „Діхтярева“.

Ночуємо в тій самій колонії. Зраня в 7-мій год. на колонію в'їжджають два большевицькі верхівці. Стійка намагається їх зловити, та вони відстрілюючись, утікають. Це напевне ворожа розвідка. Тому й зараз відходимо в бойовому порядку ровом до лісу. Тут займаємо становища та нетерпуче вичікуємо ворога. К-ир Карпо верхи їде лісною доріжкою, щоб перевірити ліс. На закруті заперіває большевиків, що стрілецьким рядом ідуть напрооти. В цю ж мить зіскакує з коня. Три короткі серії з МП і три большевики звальються з ніг. Ворог заметушився. Перестрашений стрілами кінь виринається з рук і з розпущеними стременами втікає в кущі. Скориставши з ворожого замішання к-ир Карпо щосили спішить до відділу та повідомляє про свою сутичку.

Тим часом з протилежного боку чуємо дикі вигуки червоних. Сили ворога дуже великі. Не можна зводити бою. Треба вміло лавірувати поміж ворогом. Відступаємо в глиб лісу. Большевики нас завважують і починається стрілянина. Вже ворожі гранатомети шукають нас серед кущів і різного розміру стрільна розриваються ближче і далше від нас. За шумів ліс тисячами зловіщих акордів. Вміло від'їждуємо від ворога й роями посуваємо обережно поміж кущами. Ворог дезор'єнтований. Стілянина, дикі лайки й вигуки большевиків за щораз віддаляються. Перший рій перебивається до села М., а три рої з к-ом Карпом, просмикуючись поміж большевиками, відступають до Н. Так під умілою командою к-ира Карпа щасливо перебули велику акцію на т-ий ліс. В акції на цей ліс брав участь цілий полк большевиків. Наслідки такі: большевики мали три забиті й одного раненого, а ми втратили одного коня під верх. К-ир Карпо довго не може забути втрати.

Чергові два дні проводимо в лісі. Чути не дуже далеко розриви бомб і розриви артилерійських стрілен. Кажуть, що це большевики роблять акцію на польські банди.

Увечері приходимо на колонію М. Ніч зоряна, тиха. Над ранком перший приморозок. Стрільці легко зодягнені. Докучливий холод не дає довше спати. Кожний розгрівається короткою руханкою.

Тим часом сонце здіймається вгору та розгріває землю, що паре, а мряка підходить угору. Стало тепло. Деякі стрільці лягають у затишку до сонця та думають докінчити своє спання; деякі грають в „ підкидного”, або переповідають цікаві історії й казки. Один стрілець, що вистрілив не

хотячи при чищенні пістоля, стоїть під крісом — відбуває кару.

По вечері вирушаємо далі напівніч. Блідолиций місяць освічує нам дорогу й попалені колонії. Повалені димарі великих забудувань — це свідки недавнього життя.

Розсилаємо розвідки на всі сторони. Довідуємось від селян, що до села Ч. зчаста приїжджає польська міліція.

3. 9. 44. Неділя.

Поляки сьогодні заквартирувались у шкільному будинку й мають заночувати. Шкільний будинок мурований і має один поверх та стоїть при самім шосе. Міліція зухвало поводиться з українським населенням — б'є, арештує селян та грабує в них майно. К-ир Карпо задумує зробити наскок на станицю. Одноповерхового будинка дуже важко здобути, бо ми не маємо жодної тяжкої зброї, крім одного „гарлача” та русского „ПТР-а”, а вони мурові не багато пошкодять. Все ж таки можна трохи знищити, а ще більш настрашити та припинити їхню самоволю. К-ир наказує генеральне чищення зброї. Над сам вечір вертається остання розвідка й потверджує попередні вістки. Поляки zostалися на нічліг у тридцять до п'ятдесят осіб. Упродовж цілого дня не було на шосе жодного руху. К-ир Карпо зібрав роевих і обговорює план наступу.

Тим часом ціле небо вкрилось густими та чорними хмарами. Став віяти рвучий і холодний західний вітер. Надворі стало темно.

Відходимо тихо в напрямку села. Десять далеко загуркотів грім і ясна блискавка прошибла простором. Перед селом розділяємося на групи й кожна зокрема прямує на призначене місце. Тихо й обережно наближаємося до школи. Вже видно силуету мурованого будинку. Пригнувшись додолу, посуваємося разом іще ближче. Страшна темність помагає нам підсунутись неспостережено для ворога дуже близько до будинку. Хвилина — й ми на становищах. Станиця оточена з усіх боків. Тиша. Час від часу сильний гуркіт грому перериває тишу. Бій почався. Тарахкотять кулемети, гучно лунають крісові постріли, рвуться гранати та все зливається в один могутній бойовий звук. Чути страшні крики, зойки та стогін поляків. Побуджені гураганним огнем, зриваються кудись утікати. Їх разять крізь вікна наші стріли. Трохи очунавши й розпізнавши, що в нас немає важкої зброї, осмілились і стали відстрілюватись. Ми перервали

огонь, щоб без глузду не витрачувати амуніції. Більшість поляків ховається в льоху. Деякі відстрілюються звверху крізь щілини муру. Наш ПТР затинається та при кінці вже не функціонує. Зате с-ець Андруша пописується новозорганізованим гарлачем. Він докладно ціляє до вікон і гранати з гуком рвуться в кімнатах школи. Перші гранати поразують поляків, а решта не шкодять схованим за грубими мурами.

За той час міліціанти запалюють кілька поближких stodil запальними кулями, щоб освітити наші становища. Ясне полум'я освічує широку площу довкола станиці. Видно подіравлені стіни, чорніють повибивані гранатами вікна, невеличкі діри в мурі від ПТР-а, теліпається піврваний кулями біло-червоний прапор. Показується безцільним обстрілювати далі будинка. К-ир Карпо дає наказ зеленою ракетою відступати. В часі відступу ворожа куля прошиває смертельно голову нашого кулеметчика Вільшини. Забираємо вбитого й обережно відступаємо. Поляки бачать нас, як на долоні, тож вони сильніш обстрілюють. Та наш огонь спинює їхній обстріл і ми скоро щезаємо в недалекому рові. Світло палаючих stodil уже нас не засягає, Падають грубі краплі дощу, зривається буря й умить з великим шумом спускається з чорних хмар густий дощ. Луна догоряючих stodil маліє й за хвилю її не стає. Дощ з вітром дошкулює стрільцям. Кожний уже перемок до нитки. По кількох годинах доходимо до колонії Т. І — не зважаючи на мокру одягу, — швиденько засипляємо...

Сонце вже високо стояло на ясному небі, як алярмовий став будити вимучених вчорашньою роботою стрільців...

Пополудні стійка придержує дев'ять дезертирів з ЧА, що були на Вислі. Вони розповідають про деморалізацію бійців, голод в армії та про страшний терор НКВД-истів, що з автоматами гонять під німецькі кулі червоноармійців, про те, як тисячі українців щоденно гинуть у передній лінії. Кожний з нас дякує Богові, що опинився в рядах повстанської армії. Там борються та гинуть тисячі українців за чужі інтереси, а тут — ми боремось в обороні святої віри, за свій поневолений народ, за вільну Україну. Гостинно приймаємо дезертирів і даємо їм цивільне одіння, за що вони нам полишають свої советські уніформи та зброю. Перемундурованих відправляємо зв'язком на Волинь, звідкіля й вони родом.

Прийшовши на колонію М., довідуємось від селян, як большевики — „визволителі” — грабували їх після сутич-

ки з нами. Все забрали, що тільки знайшли — коні, свині, одягу, рушники, а навіть зубні щіточки. „От так то нас визволяють большевики”, — закінчили своє оповідання селяни.

Вже три дні відпочиваємо на гостинній колонії Т-ій. Перед двома днями польська міліція пошукувала в селі зброї, на щастя — не знайшла. Вони перехвалювались, що не дозволять господарям збирати збіжжя.

Вдосвіта розтаборюємось на краю т-ого лісу, лежимо на становищах. ...На поміщицьких ланах появляється один

Рейдующий відділ УПА Кр-ча перед вимаршем.

український господар, незабаром другий, за ним третій... вже їх багато. Вони жнуть, косять, а деякі звозять збіжжя бувших поміщиків. Тим разом польські міліціанти їм уже не страшні. Вістка, що повстанці на сторожі ще вдосвіта між ними розійшлася, про те ж, як нас ворог боїться, дядьки добре знають. Пополудні стійка пригнала одного дезертира з ЧА. Після довшої розмови відпускаємо його в рідні сторони на Волинь. Надвечір к-ир Карпо передягається в червоноармійську уніформу та, взявши з собою стрільця Ваню, в такій самій уніформі, від'їжджає в терен.

Другого дня вранці к-ир Карпо вертається. Розповідає про ситуацію на фронтах і про бої УПА з червоними окупантами. Стрільці довідується, що вони не самітні, що вони тільки маленька частина великої Української Повстанської

Армії, що охопила всі українські землі. З ними йде весь український народ, еднаються всі поневолені нації проти одного спільного займанця. Сильна віра в перемогу закріплюється у кожного стрільця: — „Ми поборемо!”, „Україна стане вільна!”.

До відділу зголошуються кілька добровольців з кулеметом. Ми їх приймаємо дуже радо. Це ж більшає й сильнішає наша родина.

11. 9. 44. Понеділок.

Стаціонуємо в селі. Після снідання нав'язуємо бесіду з селянами. Вони всі дуже сумні і задумані; їх мучить брак певности, під чиєю окупацією доведеться їм жити. Під час розмови довідуємось, що вони воліли б большевиків (про вільну Україну їм важко думати). Це село не знало ще большевицької дійсности. Воно вважало їх майже за визволителів. А в тім немає нічого дивного. Большевики ні до чого не втручалися, крім того, що брали невеликий м'ясний і хлібний контингент, міліція була з місцевих хлопців. А хлопці були покищо не погані. Того ж дня к-ир Карпо вів з міліцією довшу розмову. Вони зобов'язуються виконувати все, що їм накаже провід УПА, аби не сталась їм яка кривда. Вони свідомі того, що за заподіяний злочин від українського повстанця не сховаються.

Дезертири з ЧА щораз збільшуються. Знову здержуємо трьох. Це теж волиняки. Їх силоміць забрали до армії, допіру з фронту вдалось утікати. Оповідують, що таких, як вони, проходитиме багато більше.

Пополудні в цю частину села, де ми квартируємо, приходять двоє червоноармійців. К-ир Карпо дає наказ їм не чіпати. Такого наказу маємо з вищого проводу. Вбивати можемо тільки НКВД-истів і партійців, а звичайних червоноармійців тільки тоді, коли вони кидаються на нас.

Вночі чуємо гуркіт німецьких літаків і вибухи бомб у напрямі В. В-ий і С. Ранком відходимо до лісу, ділимося на рої та робимо військові справи.

Скінчивши справи, к-ир Карпо звертається до нас із словами, що останніми часами занепадає трохи дисципліна, того й треба подбати, щоб вона покращала. Пізніш політвиховник, що долучився перед кількома днями, розказує про міжнародню ситуацію та й інші дуже цікаві речі.

Находимося у селі С. Воно сливе всеньке знищене від

польських банд за час польської окупації. На колонії зустрічаємо друзів із СБ, що з ними ведемо довшу розмову.

День став однаково холодний, як і ніч. Численні овочі, що їх знаходимо повсюду по садах, це нам заплата за холод.

Перший рій йде до лісу на заставу. Тут у цих околицях часто вештаються польські банди. Вони по ночах грабують українських господарів, що їх не вимордували і не попалили за час акцій німецької займанщини. Одначе тепер їм не щастить. На ніч селяни добре заховують майно й відходять до другого села, де більш безпечно, а вдень є завжди хтось з повстанців. От і тепер повертається наш рій і приводить кілька бандитів. З ними справляємось хутко.

Вночі просовуємось доріжками й стежками серед лісу й доходимо до А. Рано приїжджає сюди до відділу к-ир Черник. Він ходить по всіх квартирах, де стоять стрільці та розпитує, чи може є які недотягнення, що їх треба наладнати. Коли побачить, кого задуманого, зразу питає, що йому. Не минає байдуже ні одного стрільця. Крім того визначається великими здібностями командира. Зате й стрільці дуже його люблять і шанують, не тільки як свого зверхника, але як близького й рідного всім повстанцям.

Вночі розвідка доносить, що до села Н. мають приїхати цивільні поляки й міліція жати збіжжя... Рої в бойовому виряді займають свої становища край дороги під лісом. Коло десятої години з-за горба показується одна підвода з кількома польськими міліціантами. В слід за нею друга, третя й четверта. На двох останніх бачимо жінок і чоловіків у цивільному вбрані, але зі зброєю. Під'їжджають до гарної пшениці та починають жати. В цій хвилині падає команда: „Вогонь!” Град куль сиплеться по грішниках. Вони ж, мов огнем попарені, скачуть назад і чимдуж утікають. Це за примічують новоприїжі поляки. Не ждуть довго, хутенько наворачтають вози й що кінь вискочить женуть назад до Б. на станицю. Сцена та викликує великий сміх між стрільцями. Перестаємо стріляти й очікуємо, чи хто не приїде по залишені підводи. Та ніхто не прийшов...

Відходимо в полуднево-східньому напрямі. Польовими доріжками зближаємось до Г. С. і М. Усі ці місцевості попалені поляками. Населення в більшості вимордоване. Хто зостався, живе в підбужних та галицьких селах, що завдяки сильній обороні повстанців оціліли. Всюди віє пусткою.

Населення в селі В. досить прихильно ставиться до нас.

Воно лише боїться, щоб більшовики не довідалися про наш постій і не спалили села.

Сьогодні неділя. Причепурившись дівчата крутяться коло наших квартир, щоб з нами пожартувати. Вони не звертають уваги на те, що в кожного з нас часто в полатаному одні мусить бути декілька „шестиногих приятелів”. На тих, що ховаються за спідницями матерів і сидять удома, дивляться з погордою та зневагою.

На другий день, скоро зійшло сонце, п'ять стрільців у советських уніформах їдуть на м-ські поля. Там поляки щоденно збирають хліб. Між ними багато озброєних бандитів, що палили українські села. Завданням стрільців підійти їх підступом, вдаючи советів, і без бою забрати. Для обережності 2-й рій у ліску біля тих піль робить заставу. Заховуючись докладно так, як більшовики, стрільці їздять по полях і забирають поляків. Сімох уже наші мають у руках. Це буде пересторогою, щоб так відважно не пхались на ці поля. По якомусь часі поляки додумуються, що це підступ, і панічно утікають.

Вертаючись із застави 2-й рій натрапив на невеличкий відділ УПА та, думаючи, що це поляки, став його обстрілювати. Стрільця по обох боках тривала кілька хвилин. І невідомо, чим би була скінчилася, коли б стрільці не були пізнали знайомого голосу командира малого відділу, що в лісній гущавині подавав команду. Порозумівшись повстанці посміялись з себе й розійшлися в своїх напрямках. Жертв не було.

20. 9. 44. Середа.

Після докладного чищення зброї політвиховник Осип читає нам звіт про хід війни. Зацікавлені стрільці уважно слухають. Коли щось неясне, звертаються до політвиховника, а він найдокладніш на кожне питання дає пояснення. По звідомленні, щоб стрільцям не нудилось, читає книжку з козацьких часів. Книжка займає більш часу. Заслухавшись, стрільці думками розлучились з сьогоднішньою дійсністю та витають коло своїх прадідів-козаків, що жили вільним життям і не знали, що то таке більшовицька займанщина... Солодкі мрії вриває одна серія з кулемету. Зараз за нею надбігає стійковий і голосить Альоші, що лісною доріжкою, де він стоїть на стійці, проходили чотири совети. Він пустив до них серію, але вони втікли в кущі.

Не тратячи часу, чот. Альоша забирає третій рій і дає наказ трьом залишитись, зайняти становища на краю лісу, і йде в розвідку. Він свідомий, що може найти на советів, тому наказує посуватись далі розстрільною. Стрільці на чолі з чот. Альошею, мов миші, продираються між кущами та прямують в сторону малківської дороги, що веде попри ліс. Ворога не видно. Перед ними лишається ще кількадесят метрів до краю. Аж чот. Альоша помічає висунуті голови з рову, що ділить ліс від малківського гостинця.

— На становища, огонь! — падає гостра команда чот. Альоші. Мов гураган тарахкотять в одну хвилину кулемети, автомати й кріси. Та вже надто пізно. Ворог не тільки перед ними, але й за ними. Він зашивсь у кущі, перепустив їх через першу лінію, а тепер натискає з трьох боків. Під охороною кулеметного огню стрільці відступають до рову, що їм зостався на краю лісу від села. В. Тут залягають і не зважають на кількакратно більші сили ворога, завзято б'ються. Положення майже безвихідне. Бачать, що ворог, крім великого числа людей, має багато крапці становища. Найбільш дошкулують їм один ворожий кулемет, що з бурти другого рову має добре поле обстрілу. Чот. Альоша хоче в бою залякати ворога підступом. Не звертаючи уваги на град куль, що свищуть над його головою, він підводиться на весь ріст і кричить:

— Здавайтесь, ви оточені! — На хвилину у ворога помічається метушня, однак наказ командира повертають на свої становища. В тім ворожа куля прошиває Альоші ногу. Він не звертає на це уваги й щерез повторяє ці слова. Ворог не слухає та з усіх боків стріляючи підсувається ближче. Чот. Альоша залягає й стріляє далі. Раптом замовк кулемет. Стрільці звертають очі в той бік і бачать, як кров сучиться по грудях кулеметчика Шапочки. Він убитий. Стрільці й ще з більшою завзятістю відбиваються. Кулемета обслуговує перший амуніційний. Він залягає поруч убитого друга й сіє довгими серіями по ворогові, що намагається виперти їх з становищ. Між стрільцями проноситься короткий зойк і тіло чот. Альоші обсувається в долину бурти. Смертельна боротьба продовжується. Ніхто не думає перестати стріляти. Вдруге замовк кулемет. І цей кулеметчик, не сказавши ні слова, помалу сунеться в долину. Довше держатись не можна, тут згинуть усі. Ройовий Крапка дає наказ відступити в бік В-и. Під охороною одного кулемета та крісів стрільці подаються в означеному напрямі. Їх ще дев'ять, але не довго. Зараз під лісом заста-

ється прощитий кулею стрілець Жук, трішки далі стрілець Білоус. Два інші ранені.

Тим часом, як інші стрільці знаходяться в перехресному огні, в лісній гушавині відзивається свіжий кулемет, свіжі кріси й автомати. Несподівано кулі громлять ворога. Це після двадцяти хвилин надходить допомога. Ворог перестає стріляти та панічно втікає. Він не здібний по-геройському оборонитись, хоч їх і багато...

Стрільці забирають убитих друзів і переходять до другого лісу на захід від села. Ранених відвозять до У.

Вечір. Довгий стрілецький ряд посувається в північному напрямі. Перемучені ноги наступають на втертий підводами пил, а він зворушений підводиться у вечірній тиші й осідає на вбрання, зброї та сумних повстанських обличчях. За стрілецьким рядом помалу їде підвода. На ній п'ять найкращих друзів-борців за волю, що впали в сьогоднішньому бою.

Попівночі доходимо до колонії і тут змучені і голодні стаємо на нічліг.

Чергового дня стійковий повідомляє, що в напрямі наших квартир наближаються два червоноармійці. Показується, що це дезертири з ЧА — волиняки втікають з-під Висли. Там безпощадно большевицькі командири женуть усіх українців у першу лінію на знищення. За час їх розповіді другий стійковий приводить іще чотирьох дезертирів із ліса, теж волиняків. К-ир Карпо велить приготувати для них снідання. Вони голодні, мов вовки...

Після полудня чуємо крісову стрілянину. Від утікачів-селян довідуємось, що це приїхала польська міліція та стріляє по людях, що працюють у полі. К-ир Карпо бере перший рій і, давши наказу другому, щоб за десять хвилин подався за ним, відходить у село. Побачивши повстанців, поляки навіть не пробують відстрілюватись і, як сполохані зайці, утікають до містечка К. на свою станицю. Повстанці повертаються назад. Подорозі зустрічають дівчат, що недавно так утікали. На них уже не видно страху. Побачивши, що поляків уже немає, сміючись вітають стрільців, а ті не жаліють їм гарних слів.

Увечері 4-й рій відходить до М. на похорон впалих друзів. На нього сходяться всі дівчата й багато старших селян. Вони востаннє прощають тих лицарів, що віддали своє молоде життя в боротьбі за кращу долю народу. Плачуть старші господарі, жінки і дівчата. Стрільці в думках присягають перед мертвими тілами помстити їхню смерть.

Це їх найкращі друзі й незрівняні боєвики. Втрату чотирьох стрільців й одного заступника к-ира Карпа відчуває не тільки відділ, але й ті, що їх знали або й чули.

24. 9. 44. Неділя.

Скоро сонце зійшло, зіскакуємо з сіна, миємось холодною водою та змінємо брудну білизну. Опісля розходимося по хатах на сніданок...

Старші господарі гуторять про випадок, що стався минулої ночі в селі В. Там у станиці половина міліціантів українців, а в волості український вїт. Щоб усунути їх, поляки вбили одного НКВД-иста та поранили вїта. Вину зіпхали на українців. Одначе слідство виказало, що це робота поляків. Їх негайно арештували.

Пізно увечері розходиться вістка, що до нашого відділу мають долучити свіжовишколених стрільців, що саме надійшли перед кількома хвилинами. Їх один рій... розташований окремо.

Переорганізувавшись і поповнивши новоприбулим роєм свої надщерблені ряди, відходимо в північно-західному напрямі. Проходимо лісами, сіножатями, полями, бур'янами через річку. І вкінці добиваємось до села К. Стукаємо до дверей і прохаємо, щоб відчинили. В хаті тиша. Стукаємо ще раз... Коли чуємо коло вікон шелест. Стрілець, що стояв збоку, подає, що це тікають селяни. Біжимо до вікна. Перелякана чотирнадцятьлітня дівчина цілою вагою свого тіла нагинається до скоку. Та, замість на землю, скаче в обійми стрільця. На ній тільки нічна сорочка. Стрілець відчуває через неї її тепле тіло, що дрижить з переляку. Він гладить її голову та успокоює.

— Не бійсь, ми не поляки, ми українці такі, як і ви. Нічого злого вам не станеться!

Дівчина помалу приходить до себе й на наше прохання починає кликати своїх батьків. Аж після кількратного накликування спроволака висуваються їх перелякані по-статі з бур'янів та з великим недовір'ям наближаються до нас. Селяни думали, що це польська банда напала на них. Довідавшись, хто ми, радісно вітають нас у своїх хатах. Зморені до крайности не звертаємо уваги, що затряскані болотом, лягаємо на відпочинок.

1. 10. 44. Неділя.

День спокійний, тихий. Сонце очистило небо від хмар і сіє тепле проміння по земних просторах. Десь далеко чути прощальні голоси журавлів, що відлітають у далекі теплі краї. Високо над нами видно дикі гуси... Смеркає. Прощаємо своїх господарів і відходимо довгим стрілецьким рядом, неначе ці журавлі. Полями, лісом і крутими польовими доріжками доходимо до села Д. Воно оточене з усіх боків лісами. Тут то вславився к-ир Ягода (Черник) з двома чотами, що за німецької окупації звів бій з шістьма польсько-більшевицькими сотнями. Не повелось ворогові ногою вступити в це село. Тоді населення було нам вдячне. І сьогодні багато ще з них не забули того часу. Та численні таки повірили в большевицьку пропаганду; синів послали до ЧА, а самі стали симпатиками, та й навіть співпрацівниками большевиків. Хлопці не переймаються нічим. До самого обіду сидять по стодолах та заїдають смачні яблука. Тут їх багато, бо ціле село — це сливе один великий сад.

Коло 14-ої години під селом відзивається ППМ, а незабаром стукотить Діхтярев. Це чотири польські міліціанти хотіли в'їхати до села, та стійковий привітав їх огнем з ППМ. Міліціанти залягли в рові й відстрілюються з кулемета. Заалярмовані повстанці вибігають на край села й сиплють кулями по ворогові. Той покидає підводу, кріса, чотири диски до Діхтярева та ровом тікає у ліс. Подорозі кидають кулемета. Недалечки від підводи знаходимо фурмана українця, що віз поляків. Вони в останній хвилині хотіли його застрілити, але куля попала в обличчя, замість в голову. Він житиме. Один кінь біля підводи важко ранений по хвилині здох.

Удосвіта відходимо в напрямі колонії Б. Всенький Божий день лле, як з відра. Перемоклі до нитки розташовуємось у Б. Сюди приїжджає зі своїми хлопцями к-ир Черник. Вранці наскочила була на нього несподівано польська міліція числом шість осіб. К-ир Черник з хлопцями нагнав їх, що аж погубили шапки. На полі два з них вирвали від дядька коня й на ньому тікали далі. Одного раненого зловили. У цій сутичці здобули одного ППМ. Зловлений розказує, що на станиці чотири українці та два поляки. Сам він українець. Ось бачимо, як наші брати продають свої душі найбільшим українським ворогам і йдуть боротись із своїми братами й батьками. Цей зрадник осмі-

люється просити пробачення, він обіцяє одужавши вступити в наші ряди...

Наступного дня стійковий алярмує, що їде підвода з советами. Стрільці з крайних хат як стій займають становища. Виявляється, що це наше СБ, в советських уніформах.

8. 10. 44. Неділя.

Погода сьогодні гарна й соняшна. Стрільці гріють воду у великому кітлі й від ніг до голови микються. Пізніше надягають свіжу, чисту білизну. Взуття відчуває теж святковий день. Кожний рій одержує пасту до чобіт, пасту до зубів і потрібні до неї щіточки.

Вночі відходимо до лісничівки під село С. Користаючи з соняшної погоди, розстелюємо на подвір'ї солому й на ній забавляємось в „облаву”. Щоправда білизну тількищо змінили, але ті „приятелі-партизани” так нас люблять, що, коли ми їх відкинемо з брудною білизною, то на чистому появляються ще більш. Навіть не зражують їх наші тортури, бо знають, що від партизана легкою смертю не згине. Ось саме один стрілець із закутин своєї сорочки витягає одну більшу „постать” і оглядає її протилежним боком далековида. Впевнившись, що це зверхник, пускає на муравлище. Побачивши ворога-людоїда, стійковий-мурашка біжить до станиці-муравлища й умить вертається з відділом. Ці вже живим не випускають!

Інші стрільці читають книжки, або грають „підкидного”. Голоду ніхто не відчуває. Хліб і свіже сало заступає всі потреби. Сало ж незвичайне! Воно надіте на кий, висмажується над огнем, аж почервоніє. Тоді й смакує. Під вечір привозять нам іще м'яса й молока. К-ир Карпо наказує випробувати здобутого кулемета й відходимо до села П.

Погода попсувалась. Мжить дощик.

Недалеко від нашого місця постою відбувають сходи селян. Солтис повідомляє про новоналожений м'ясний контингент. Чути нарікання жінок.

— Німець був добрий, а совет іще краший! Значить, прийдеться зостатись без ложки молока.

...Подаємось до села Р. На південний схід від цього села є село М., — ціле спалене, крім кількох хат, поляками. Ще вночі довідуємось що там стаціонує один відділ АК (Армія Крайова). АК, що її очолює еміграційний уряд у Лондоні, охоплює своїм підпільним рухом усі польські землі. АК виступає і проти большевиків, і проти німців, і то-

му польське населення ставиться до неї прихильно. Востаннє розвідка донесла, що багато поляків, замість у „Войсько Польське”, що спільно з більшовиками бореться проти німців та поневолене багато інших народів, ідуть до АК. АК держить зв'язок майже з усіма польськими станицями.

Цілий день сидимо законспіровані в стодолах. Дощ не перестав. На недалеких полях поляки сіють жито, орють та сповняють ряд інших польових робіт. Чіпати їх невільно, такий маємо наказ від командира.

За час нічного нашого відходу чуємо густу стрілянину. Це либонь польська міліція отак додає собі відваги.

12. 10. 44. Четвер.

Тереновий веде вузькими доріжками. Вони витоптані дикими звірятами. Вряди-годи гілляка вдаряє по обличчі стрільця, або хтось безпощадно вдаряє ногою, висунений на верх землі, корінь. Вдень з лісу видно, як шосею переїжджають советські авта, танки та мотоцикли в напрямі міста Г.

Вже другий цілий день лежимо на становищах. Далеко на заході увесь час чути бомбардування, а на півдні й на заході кулемети, міномети та легку артилерію. Час скорочуємо собі читанням книжки й оповіданням.

Ночуємо в стодолах, а тут багато отави. Цілі поринаємо в неї, тільки голови пишаються зверху. Спати в отаві — це справді приємність! М'яко, тепло та свіже холодне повітря... Вранці користуємо з річки, що пливе попри наші стодоли; полощимо онучі, рушники, дехто сорочку пере, а як сонце підбилося трохи вгору, хоч вода холодна, купаємось...

Тепер більшовиків над річкою Бугом багато. Відділи УПА покищо мають наказа не встрявати в бої з ними. Тим то з обережності зміняємо місце постою. Ішовши узліссям, чуємо з дороги спів червоноармійців. Це проїжджають дві підводи та співають українську пісню „Запрягайте, хлопці коні!”. Пропустивши їх, ідемо далі.

В селі К. селяни оповідають, що в середу 11. 10. НКВД-исти шукали тут „бандеровцф”, але нікого не найшли. Опісля в В. довідуємось, що поляки перед двома днями вбили одного українця, що орав на полі, а в Б. ограбили кількох господарів — забрали п'ять коней, багато майна та дві дівчини. Поляки відчунали під більшовиками й роблять знову своєю бандитську роботу.

16. 10. 44. Понеділок.

Відділом проводить новий заступник к-ира Карпа Дуда. Розтаборюємось на краю села Ш., що нам дуже знайоме й прихильне. Там то харчі, як ніде інде та й тютюну досхочу, ну й дівчата всі гарні, і не в таких довгих та широких спідницях, як у інших селах. Крім того вони дуже жартівливі й приступні. Від місця постою до самого села недалечки, а добрі дівчата й тут нас віднаходять. Вони привозять нам сюди снідання й обіди. Білі вареники, що плавають у розтопленому маслі, росіл і припечені курята наповняють шлунки стрільців...

К-ир Карпо з Дудою та ще з кількома стрільцями ідуть по торпеди, що ними можна розбивати мури. Цих штук ми вже маємо кілька. Є й такі, що вміють їх пускати.

Вдосвіта на колонію приходить к-ир Яструб з п'ятнадцяти стрільцями. Між ними багато знайомих. Крім того привезли з собою дві скрипки. Музика, жарти не втихають...

На сході і на півдні чується стріли з кулеметів і мінометів. Це напевне відділи УПА б'ються з більшовиками. Тут у полудневій Г-щині є тільки наш відділ і СБ. Багато хлопців із теренів, що повинні були зголоситися до УПА пішли до ЧА. Є й такі, що й досьогодні сидять удома, ховаються від більшовиків, поляків і нас. Війну просидіти на печі важко! От і недавно таких кількох зловили поляки та й не відомо, що з ними зроблять?...

Переходимо в напрямі річки Г. Марш триває ніч і день з малими відпочинками. Розвідка подає, що битим шляхом з Г. на З. ідуть безперестанно авта. Кругом раз-по-раз здійснюються вгору різнокольорові ракети. Від селян довідуємось, що це советське військо перекидають з південного відтинку на центральний. Подорозі це військо намагається „онічожити бандеровцф”. Більшовики розпитувались у господарів, чи немає тут „бандеровцф”, чи не їздять ночами на якій фурманки. Один більшовик розповідав, що на Волині заборонили їм вночі виходити на вулицю. — „Опасно! Єсть много бандеровцф”.

Місцеве населення з іронією та незадоволенням згадує про низький рівень культури серед більшовиків, що ходять по селі, шукають горілки та міняють за неї свої сорочки та штани. Щодно жінок:

— Ой, не дай, Боже — каже одна — коли застануть одну в хаті, то не дивляться, дівчина — не дівчина, моло-

диця — не молодиця, стара — не стара, кидаються та силою беруть.

26. 10. 44. Четвер.

Чорні хмари з дрібненьким дощиком прискіплюють сумерки. Ідемо болотнистою дорогою. Зчаста між стрільцями чути бренькіт металевих частин, а потім тихий, але гострий проклин. Це тоді, коли якийсь стрілець послизнувшись падає в болото. По півторагодинному марші опиняємось на назначеному місці. Два наступні дні такі, як і попередні. Часто гострий східний вітер зі свистом і дощем б'є в лице. Наші кухарі ламають собі голову сніданням, обідом і вечерою. Немає що варити, хлопці ходять від хати до хати за мукою та й іншими продуктами. Чомусь наша „інтендатура” забула за нас. Не зважаючи на те, наші хлопці жартують і співають. Тільки стійка докучає. Пів кілометра від наших хат мусять стояти два стійкові. Сильний вогкий вітер проймає до кости.

К-ир Яструб і ще декілька стрільців зловили на шкєсім поляків-міліціантів і дві польки. К-ир Яструб підійшов їх підступом, здержуючи словами: „Стої, таку вашу мат, бандерофці!”. Поляки без стрілу здались. Здобуто два кріси ППМ...

В 23-тій годині будить алярмовий. Ніхто не знає, куди йдемо. Нас лише три рої, інші відійшли ще вчора. Доходимо до якогось спаленого млина. Довідуємось, що звідси до станиці польської міліції в селі М. 500 метрів. Стрільці перешпигуються. — Либонь буде робота.

— Іти тихо! — падає команда.

Здалеку видно, як блимає світло. Тихенько, без шелесту скрадаємось, доходимо до якогось глибокого рову й розтягаємось лавою, чолом до міліційної станиці. Світло блимає й далі серед імлі. Тиша. Наше завдання: Розбити польську міліцію, а тим самим скоротити сваволу польських шовіністів, що залляли вже досить гарячого сала за шкуру нашим селянам. Сталінівські слуги преспокійно сплять, не сподіваються, що так близько стоять месники тортурованих селян. Станиця мурована, але мури розіб'ємо стодванадцятькілограмовими торпедами, що їх три привезли з собою. Іде підготовча робота.

Минає час. Година 1-ша, 2-га, хлопці померзли, клеяться очі. Година 4-та, світло на станиці згасло. Довкруги тихо-тихесенько...

Заклекотів кулемет. Блиск і гук. І знову заклекотів кулемет. Третій вибух був найсильніший. Наші кулеметчики пускають короткі серії в сторону станиці. З ворожої сторони були лише декілька стрілів...

Який вислід нашої роботи — невідомо. За днів кілька знатимемо. Відходимо. В лісі вже нам дніє.

29. 10. 44. Неділя.

Пополудні стійковий алярмує, що до села йде червоноармієць. Навпростець городами з сусідного села прямує до

Група повстанців (СВ) на відпочинку...

крайньої хати. Питаємось командиря, що робити. Кажє арештувати та придержати до вечора. Росвий Гайда з двома друзями вскакують до хати й арештують. Зброї не має. Військовий степень — сержант. Сам росіянин. Арештований не вірить, що це українці. Побоюється, щоб не були поляки, бо „поляк — єто бандіт, сволоч!”. Надвечір навідується до нього к-ир Яструб і балакає з ним по-російському, вдаючи росіянина. Сержант уважає нашого командира командантом міліції. Командир рішив відкрити йому очі, хто ми.

— Таваріщ, ти ашібся. Ми нікакая міліція, а только Українская Повстанская Армія!

В сержанта забігали очі. Його обличчя міняє краску. Він червоніє й знову біліє. Дуже збентежений! Не знає що говорити. Командир каже йому, що він був теж у ЧА старшим лейтенантом, але покинув її ряди і став до боротьби зі сталінськими собаками в ім'я правди за справу поневолених. Під кінець подає нашу підпільну літературу, що її він старанно складає й ховає до кишені. К-ир частує його цигарками, сердечно прощає й відходить. При ньому застається стійка. Сержант не може нахвалитися нашого командира й усіх нас говорячи, що „бандерофци єго харошие люде”. Надвечір його випускаємо, загрожуючи, щоб держав язика за зубами. Він задоволений відходить у свою сторону.

Увечері к-ир Яструб приносить нам підпільного військового часописа „Стрілецькі Вісті”. Ми спільно читаємо. Читаємо теж універсал УГВР, і „Вісті з фронту” тощо.

2. 11. 44. Четвер.

Ранком на місце нашого постою прибуває д. Зенко, що був в околицях Г. Він оповідає, що в д-ім лісі разом з кількома друзями найшов на підводі польської міліції. Після короткої перестрілки міліціанти покинули підводу й утікли. Далі розказує, як в околиці Г. польська міліція враз із польськими підпільними боївками тероризує українське цивільне населення. В селі В. в білий день убили трьох селян, спалили село П. вбивши десятеро осіб. В селі Ч. вбили около десять осіб і багато арештували. Крім того іздять по терені й роблять в українських селах облави. Поляки мають на меті примусити наших людей виїжджати за Буг, бо „там Україна, а ту демократична Польска”. Велике число українців записалось на виїзд, та чи хто поїде — невідомо. Історія Польщі не навчила ще своїх синів. Вони всіма способами вислугуються червоному займанцеві, стараючись знищити українців — відвічних власників цієї землі. Поллялось уже багато крові на Холмській Голготі та й ще багато поллеться... Хай ворог гуляє в своїй сліпій дурноті, ми холоднокровно сприймаємо всі вісті про їх звірства.

...Обсипається пожовкле листя та стелиться по землі жовтим килимом. Осінь, золота осінь! Дощ не перестає падати. Ідучи хлопці падають. Краплини води стікають за комір, плащі перемокли. Проти вечора приїжджає к-ир Черник і робить список, що кому потрібно із зимової одежі.

10. 11. 44. П'ятниця.

Надворі сіріє. До хати вбігає алярмовий і подає, що в недалечкому лісі поляки! Глибоким ярмом, неспостережено для ворога, посуваємося у сторону лісу. Ще друга чота була в рові, як впали декілька стрілів. Це на правому крилі один стрілець убиває двох ворожих стійкових. Посуваємося далі. Раптом к-ир Яструб сильним голосом:

— За родіну, за Сталіна вперьод!

Він був майже 15 метрів від польської штурмівки, що приготувлялась вчинити бандитський напад на село. (К-ир Яструб перебрав наш відділ, а к-ир Карпо дістав наказ організувати новий відділ.) Град куль посипавсь по ворогові. Він зовсім здезор'ентувався. Думав, що це большевики. Та побачивши цивільне одіння стрільців, став тікати панічно. К-ир Яструб їм навздогін:

— Бандерофци, сукіни сини! Ізменнікі родіни, не уде-райте, бо всех побйом!

Та це не помагало...

Поляків було коло 150 осіб, в советських плащах і рогатифках-шапках. Сховались за насип. Чути звідтіль команду:

— Хлопацци, огень!

Залопотали знову кулемети й автомати. З їх боку чути тільки одного кулемета. Мабуть більш не мають. Ворог починає метушитись. Оподалік реве старшина:

— Тугай еше не обсаджено. Карабін машинови, зайонць становіско!

Та замість виконання наказу чується відповідь:

— Цо, пуйден на чисте поле? Як там саме машинкі грайон!

Командирі не можуть опанувати вояків. Вже чути голос:

— Вицофаць сен до цвентажа, бо нам дроген пжетнон!

Та поляки вже більш і не оглядались. Пострілявши ще трохи за втікачами, віддалюємось в напрямі села Т. Ми не маємо жодних втрат, а по ворожій боці є більш, як два стійкові. Користаючись з часу, стрільці їдять хліб із смальцем і весело забавляються...

В год. 23-ій відходимо в південно-східньому напрямі. Здалеку видно телефонні стовпи. Ступивши кількадесят метрів, чуємо кілька стрілів на чолі стрілецького ряду. Усі залягаємо. Перед нами чуються голоси большевиків.

— Кто йдьот? — і серія з автомату.

К-ир Яструб не схилиючись став матюкувати в російській мові:

— Бандерофци, изменніки родини, баньдіти — таку ващу мать...

Не зор'єнтувавшись большевики стали відгукуватись.

— Здесь червоноармейци!

— Пропуск? — запитує к-ир Яструб.

— Нуль тїдцяттри! — відкликують большевики.

— Брасай ружьо, і вихаді!

Совети кидають зброю й виходять. К-ир Яструб, здобувши дві фінки та три кріси, наказує большевикам зголоситись до воєнної комендатури в Г. Трохи віддалившись починають кидати гранати, що їх стрільці від них не відібрали. Та нам вони не можуть нічого зробити, бо ми вже віддалилися за кількадесть метрів. Навіть не хочемо по них стріляти...

17. 11. 44. П'ятниця.

Надворі сніг і мороз. Надвечір друга чота відходить на близьку колонію й робить заставу. В одній із хат цієї колонії має бути один сексот-донощик. Треба його зловити. Кілька стрільців обскакують хату. На протилежному краї хати з хати почали падати стріли. Залягаємо та відкриваємо огонь в напрямі стрілів. В хаті тихо. Тільки деколи з неї понад нашими головами просвітить куля. Біля сусідньої хати починає клекотати наш кулемет. Ворожі стріли падають теж із стодоли. Обстрілюємо й її. Стодола загорілась. Огонь охоплює й сусідні будинки. При світлі пожару бачимо, як у наш бік біжить якась постать із клуні, що горіла. Стріляємо до неї. Постать падає. Незабаром підіймається й починає відстрілюватись. Тим часом в одного з наших затявся автомат, а в другого кулемет. Та швиденько їх наладуємо. Ройовий Гайда лежить на голому полі у віддалі 15 метрів від хати, звідки відстрілюється сексот. Коли пускає другу серю з автомата, ворожа куля ранить його в обидві руки. Автомат падає. Та він ще подає наказа:

— Хлопці, вперед! Палити хату!

Руками вже володіти не може. Нашвидку передає роя стрільцеві Підкові та відходить з поміччю інших трохи далі від хати, де скоренько роблять йому перев'язку. При світлі ракети спостерігаємо вбитого сексота з наганом в руці. Довкруги нього вичовганий по снігові простір — мучився. Трохи оподалік лежить другий.

Перша чота приходить на поміч. До сексотських будинків займаються декілька інших. Коло хат лежать кілька трупів. Проллялась братня кров. І серце стискається з болю на вид заподіяної кривди нашим дядькам. Одначе ми — революціонери-повстанці знаємо одне: Зрадник революції — це зрадник нашого народу. З кожним зрадником поступатимемо не інакше, як ось із цими. Костирі спалених хат хай будуть пересторогою для інших.

Завдання наші виконані. При світлі заграви відходимо.

22. 11. 44 Середа.

Надворі мороз. Під ногами тріщить. Стійковому аж серце щемить з пересердя, коли стоїть на стійці, а музика доходить до його вух.

— Знайшли час на танці й забави!

Це молодь безжурно бавиться. Увечері лишаємо непотрібні речі на місці, а самі відходимо. Думаємо, що на якусь роботу, бо доведеться вертатись по речі. Першу чоту веде чот. Боян, а другу чот. Дуда. Вони йдуть розбивати гуральні. За горілкою приїжджають часто совети, що п'ють з нашими дядьками та по-п'яному витягають від них різні вістки про нас. Вони то силою змусили наших селян пустити в рух гуральні.

У вікнах гуральні блимає світло. Стрільці обскакують швиденько будинок і кількох входять до середини. Розброюють двох міліціантів українців, що поставлені тут для охорони. Чот. Дуда наказує машиністові задержати мотора. Стягаємо паси, набираємо бочку спирту, а решту дозволяємо набрати робітникам і місцевим селянам. Пас і бочку спирту вантажимо на підводу. Селянам і робітникам чот. Дуда велить вийти з гуральні. Потім кулеметчик пускає кілька серій по моторі, по кітлах і по всьому влаштуванню. З кітлів пливе гаряча рідина, що дуже парує. В будинку нічого не видно. С-лець Сидор входить до середини й кидає до печі советську протитанкову гранату. Зсередини чується сильний вибух і протяглий зойк людини. Чот. Дуда виводить обсмаленого й попареного с-льця Сидора. Граната скоріш вибухла, аніж він успів вибігти. Поранила йому обличчя. Скінчивши напу роботу, відходимо.

Вертається й перша чота, що виконала ту саму роботу в селі...

Після одногодинного відпочинку вже пустившись у дорогу, почули легкий стріл у стрілецькому ряді. Хвина піз-

ніш стрясає повітрям сильний гук. Не знаючи, що це таке, залягаємо на становищах. В повітрі пронеслось:

— Ой-ой-ой...

Біжимо в напрямі зойку й бачимо якусь постать простягнену на землі.

— Хто ранений? — скликнув хтось.

— То я — Підкова. То я не ранений, я забитий! — простогнав він.

Дивимось і біль стискає серця, на землі лежить розтягнений кулеметчик Підкова. Лице біле, мов стіна. Очі вдивлені в темряву листопадової ночі. Ліва рука відірвана. Цілий лівий бік вирваний, так що внутреності висунулись наверх. Ноги теж поранені.

— Що сталось? — спитав хтось.

— Граната розірвалась, дав мені Соловій. Ах, довоювався, довоювався! Україно, либонь уже тебе вільною не побачу!.. Здобудеш українську державу, або згинеш в боротьбі за неї! — говорив ранений піднеслим, але дрижучим голосом.

Збіглись хлопці. Прийшов к-ир Яструб.

— Друже Підково, що з тобою? — питає командир.

Стрільці присвітили. На вид понівеченого с-льця Підкови по мужньому обличчі к-ира Яструба потекла сльоза.

— Я боку не маю? — спитав Підкова командира.

— Ні, вирваний. — відповів.

— І руки не маю?

— Ні!

Підніс іще праву руку, поглянув на неї, поворухав пальцями, випростував ноги й занімів на хвилино. Потім того промовив благальним голосом:

— То добийте, добийте!

К-ир Яструб взяв Підкову за руку.

— Прощай, друже Підково! Таких людей, як ти нам треба більш...

— Поховайте мене ближче дому. Повідоміть батька, що я не живу, — просив Підкова.

Стрелець Підкова холмщак. З 1942-го року член ОУН. Взірцевий боевик. Довгий час був на становищі районного. Як зав'язались перші вузли боївок, став активним боевиком і жорстоко відплачувався ворогам за кривди, заподіяні нашому народові. Стрільці його дуже любили. І не диво, коли смерть замкнула йому очі, не одному закрутилися сльози в очах. Тіло стрільця Підкови захоуємо тимчасово

там, де згинув. Самі з великим жалем по втраченому другові відходимо.

За час вибуху гранати, крім вбитого Підкови, були ще ранені два стрільці — Борсук і Євген.

...Змучені задержуємось на колонії К. Впродовж цілого дня балакаємо шепотом. Вголос говорити заборонено. Чотовий закликає до себе австріяка-повстанця й переказує йому найновіші вісті з фронту. Трохи пізніше приходять другий повстанець Міща, азербайджанець. Тут виходить весела сценка, бо обидва говорять своєю ломаною українською мовою, з численними примішками чужих мов. Міща часто розповідає про свою „чорну, суху дівчину”, де він колись квартирував.

Другого дня після обіду приходить до нас пропагандист, що інформує про теперішні події на фронті та загально накресляє, як виглядатиме європейська війна в найближчій майбутності. Далі оповідає про бої ніпонців з американцями на Далекому Сході. Зчерги розказав про дії УПА на сході та наше сучасне положення. Після цього йдуть на ці теми розмови; кожний висловлює свої думки.

Ввечері розстрілюємо НКВД-иста-розвідчика, що його перелопали ще попереднього дня.

8. 12. 44. П'ятинця.

Вночі ще раз прощається з нами к-ир Яструб і відїжджає на лікування. Передав свій відділ к-ирові Карпові.

Дарма, що ми палили в хатах, холод не дає спокійно заснути. Розходимось знову за дровами. Старенька бабуся порастається коло снідання. Користаючи з часу, читаємо книжку ген. Капустянського — „Українська збройна сила”. Книжка дуже подобається всім стрільцям.

Коло години одинадцятої ловимо одного місцевого секюта, що одного разу був навів на село облаву, а крім того має він ще інші провини. К-ир Карпо дає наказа його розстріляти...

10. 12. 44. Неділя.

Встаємо рано, бо сподіваємось алярму. Це село положене недалеко міста Г. Навкола села стоять малі хлопці та вважають, чи часом не наближається ворог. В 10-тій годині алярмують нас, що сімнадцять советів наближаються до села, мають з собою собаку. Прожогом виходимо до клунь.

Малі хлопці повідомляють нас про рухи большевиків, що минають село та подаються в сторону В. Ми вертаємось до хат. Селяни наставлені до нас дуже прихильно. Село В. — це одне з найсвідоміших сіл на Холмщині.

15. 12. 44. П'ятниця.

Вранці відходимо до колонії В. Хлопці завдяки гостинності селян покищо не голодні. Господарі, що в них квартируємо, записались на виїзд за Буг. Це не тільки тут, але й в інших селах люди записуються, щоб більші не мати стику з поляками. Однак жаль за родинним селом та важко запрацьованим майном, відбирає селянам охоту до виїзду. Тим то й виїжджати не дуже спішаються. Багато з них говорять:

— Поїдемо, а буде щось — вернемось!

Тут, то там стоїть групка людей. Нараджуються, що робити. Кожний з нас, куди тільки й зайдемо, радить людям zostавитися на місці, бо кращої долі в сьогоднішній час не знайде ніде, а все лихоліття з часом минеться. Та, дядьки не можуть рішитись, що їм робити.

18. 12. 44. Понеділок.

В хаті холодно. Стрільці померзли до кости. Надворі сильний мороз. Цього дня збірки на продукти й убрання та взуття не переводимо, бо по селі вештаються советські авта. Наступного дня свято Миколи-Чудотворця. Довідуємось, що переселенча комісія викінчує переїздові пашпорти. Дядьки приготують скрині, куди вкладають своє майно. На українські хати вже приїхали волинські поляки. Це тільки старики, жінки та діти, молодих немає.

Вечоріє. Приготовляємо наскок на переселенчу комісію. Маємо забрати майже приготовані документи. В 21-шій годині підходимо до хати, де є переселенча комісія. Два стрільці з автоматами вскакують до хати й розброюють комісію, що складається з капітана й лейтенанта-жінки. Без жодного спротиву капітан віддає нагана. Наказуємо віддати всі переселенчі документи. Він показує на піч, де лежить ціла стирта паперів. Один з наших нав'язує з капітаном розмову, вияснює, хто ми та чому забираємо документи. Советський урядовець потакує зазначуючи, що він нічого не винен, йому наказують і мусить робити. Вкінці забира-

ємо папері, а большевиків віддаємо зброю, за що він нам дуже дякує. Попрошавшись забираємось на колонію.

Інші групи ще не повернулись. Вони залишилися у терені з подібним завданням до нашого. Дістаємо звістку, що польська міліція в селі Т. зловила нашого фурмана та ще трьох стрільців.

21. 12. 44. Четвер.

Вертається фурман Бородач і два стрільці. Польська міліція передала була їх советам, а ті, не добачуючи в них жодної провини, пустили на волю.

Коло дев'ятої години стійкові повідомляють, що від села М. попід лісом у нашому напрямі посуваються підозрілі люди, числом двадцять чоловік. Миттю вибігаємо до лісу, що віддалений на яких двадцять метрів. Останок роя вибігає трохи пізніше; їх починає обстрілювати ворог. Підійшовши кількадесять метрів, наша група бачить перед собою в близенькій віддалі групу большевиків. Вони зразу відкрили на нас вогонь. Дикі вигуки лунають по лісі.

— Давай пулемйот!

Наш кулеметчик Галабурда висувається й б'є по ворогові. Манько стріляє з автомата, але він по кількох серіях затинається. Раптом чується зойк раненого. Бачимо цілого обкривавленого Галабурду... Відстрілюючись відступаємо та відвозимо раненого...

Над лісом в напрямі нашої сутички видно клуби диму. Немає сумніву — це большевики спалили колонію. Біля год. 14-ої стійковий повідомляє, що направо від пожежі чується густа стрілянина та вибухи гранат. Додумуємось, що це к-ир Карпо б'ється з НКВД-истами. Поспішаємо в напрямі стрілів.

Біля колонії М. стрічаємо стрілецький ряд — це наш відділ; позаду котиться фірманка.

Хлопці розказують, що при першій зустрічі нашого роя з НКВД-истами к-ир Карпо відійшов з рештою стрільців у ліс, щоб зробити засідку, кудюю мали б вертатися большевики. Незабаром побачили НКВД-истів, що наближались з награвленим майном. На наказ затарахкотіли всі кулемети та кріси. В большевиків був ранений капітан і вбитий кінь. Большевики розсипались по полі й стали відступати за високу бурту. Вневдовзі прийшла їм поміч, числом понад тридцять НКВД-истів.

Побачивши по короткій перестрілці, що ворог в деяких місцях починає метушитись і втікати, к-ир Карпо дає наказ до наступу. Розстрільною вибігає відділ з лісу і кидається на ворога. К-ир Карпо не схиляючись біжить на чолі відділу та б'є по ворогові, що кидається до втечі. У цей мент ворожа куля прошиває груди к-ира Карпа. Ще раз чути голосну команду:

— Хлопці, вперед! — підбігає ще кільканадцять кроків і падає лицем до землі. Його підхоплюють стрільці та відтягають до лісу, а інші гонять ворога...

Вертаючись минають дев'ять ворожих трупів. Находять теж вбитого НКВД-иста капітана. Забирають з поля бою двох ранених стрільців — Лопуха та Свистуна й мертвого к-ра Карпа. Нам бракує ще стрілець Корж. Де подівся, — покищо не знаємо!

28. 12. 44. Четвер.

Надвечір приїжджає к-ир Яструб і перебирає відділ. Довідуємось, що стрілець Корж пробитий кулею відбіг трохи далі в ліс і там закінчив своє життя. Ранений стрілець Лопух з причини тяжкої рани в грудях умер цього самого дня. Ідким бодем в'їхалася в серце стрільців смерть к-ира Карпа. Він — галичанин, з самого початку змагань на Холмщині боровся в рядах УПА: Десятки очайдушних вчинків виробили йому між стрільцями признання вояка-героя. Не словами, а чином показав к-ир Карпо, як треба боротись за свій рідний край. У розцвіті найкращого віку впав прощитий кулею від відвічного ворога України — москаля. В серцях стрільців залишився глибокий жаль по дорогому командирові та тверда постановка помститись на хижих займанцях.

3. 3. 45. Субота.

Ввечері приїжджає к-ир Черник і передає відділ к-ирові Кропиві, що свіжо прибув до нас. (К-ир Яструб уже довго хворіє.) З новим командиром подаємось у північному напрямі. Навкруги сніг. Для замилення наших слідів переходимо всякі дороги назадгузь. Під селом... зупиняємось. Іде розвідка в советських уніформах. Всіх підозрілих задержуємо, бо тут волочиться багато сексотів. К-ир Кропива наказує солтисові зробити збірку на харчі. Наказ виконано.

Над нами й над сусідними лісами кружляє тяжкий советський бомбовик.

Десь коло год. 18-ої застава ловить на дорозі трьох підозрілих типів, що ідуть підводами. Переглядаємо документи. Чот. Крапка знає одного особисто. Він щось шепоче к-ирові Кропиві, що перебраний у советську уніформу. Двох відводять до сусідньої кімнати, а з третім починається розмова на політичні теми. Дядько виявляє себе великим українцем патріотом. Він твердо вірить, що Україна му-

Чищення зброї — кожноденне заняття.

суть бути, та що большевики проваляться. Оповідає теж про своїх дітей.

— Одна донька Марія в Сокалі в школі, про другу добре не знаю. Може вона десь у вас бандерівців санітаркою. У мене самого зачораз пробували хлопці. Я вповні співпрацюю з бандерівцями, — продовжує він.

Раптом к-ир Кропива робить зворот розмови.

— Таваріщ сержант! Пішіте всьо ета, чта он гаварить, етот бандеровец.

Чот. Крапка пише все, що дядько говорив. Зчерги к-ир Кропива зазначає, що зараз приїде НКВД; протокола ж передадуть їм. Підписати те, що він зізнав, не хоче. Ні просьбою, ні грозьбою до цього його змусити не можна. К-ир Кропива наказує йому зв'язати руки.

— Не в'яжіть! Як хочете знати, то моя доня працює в НКВД, в Томашеві машиністкою, а син ще за Польщі сидів у в'язниці за працю в комуністичній партії, — його очі пильно скачуть і допитливо слідять за командиром.

Командир до нього:

— Було зразу говорити, а то стільки часу змарнували на одним допиті.

— Та я не знав, що то свої, я думав, що то бандерівці!

Дядько ставить на стіль водку й просить пити на знак доброго закінчення справи та зустрічі зі „своїми”. Починається „баль”. Наш „гість” п'є килишок за килишком, а ми вдаємо, що також п'ємо. В дійсності горілку виливаємо на землю. „Гостеві” розв'язується язик. Виказує всіх бандерівців у своєму селі. Оповідає теж про добрих людей. Пізніш цілує командира і просить, щоб ще сьогодні приїхав до його дому в Т. Там він ще краще нас погостить. Розказує про свого товариша, що є в іншій кімнаті, що це „свій” чоловік. Він подався до Люблина до НКВД. Туди вислав прохання, щоб його прийняли до служби. За третього говорить, що це неутральний. По кількох годинах довідалися від нашого „гостя” все, що нас цікавило. Час минав. Командир підходить до нього й каже роздягатись. Роздягаємо його до близьни. Аж тепер він зрозумів, куди понав. Обличчя у нього то біліє, то червоніє.

— Через таких, як ти, зрадників терпить увесь український народ. — І твердою рукою мастить по пузатій пиці.

Пізніш виводимо його в ліс і розстрілюємо. З другим робимо те саме. Відходимо. В свіжому снігу застаються дуже самотні сліди...

10. 3. 45. Субота.

Біля полудня зривається сильна заметіль. Шалений вітер, мов ранений звір, реве та стогне, несучи цілі хмари снігу. Стійковий, мов „снігова баба” всенький обкурений снігом. Ще до полудня приїхав к-ир Черник.. Він робить відправу з к-иром Кропивою, чотовими та ройовими. Пізніш перегруповує цілий відділ. Зі стрільців, що володіють добре російською мовою, творять окрему групу і прилучають до пробоевої чоти Сумка-східняка. Інші залишаються при к-ирові Кропиви. До нас прилучається незнайомий тереновий і разом з ним від'їжджаємо. К-ир Черник застається при пробоевій чоті. Здогадуємось, що йдуть приготування до роботи.

11. 3. 45. Неділя.

На колонію, де квартируємо, привозять дві торпеди. К-ир Черник пояснює нам завдання, що маємо його виконати. Треба зліквідувати „галянтів” у селі Н. (організовані сексоти). Група в советських уніформах піде до середини села. Я й Орлик зі стрільцями, в цивільному одязі, зробимо застави від села Б. і В. Групи, що від'їхали вчора, зроблять застави на південь від села М. і К. Від кількох місяців в тому селі, під проводом місцевого комуніста-галянта створились т. зв. „істребітелі”. По кількох місяцях праці істребітелі стали лютимим ворогом українського самостійницького руху. Вони дістали від большевиків зброю та військову кличку. Без „пропуску” ні до села, ні з села нікого не пропускали. Досі вже було біля 50 осіб озброєних. Щоденно їздили до околиць сіл і шукали „бандерофцоф”. При тому арештували невинних селян, грабили майно, а навіть підпалювали селянські хати. Подібні станиці стали засновуватись по інших селах. Для околиць сіл своїм терором і грабежем стали великим пострахом. Зухвальством тих комуністів-галянтів не було меж.

Сідаємо на сани і від'їжджаємо. Ідемо весь час долинами. По півгодинній їзді приближаємось до села. Коні потапають у глибокому снігу. Теренові пояснюють положення, де стоять наші застави. На краю села задержує нас ворожа стійка.

— Кто ви такі?

— Байци красноармейци! — відповідає зразу кількадесят голосів з нашого боку. „Галянтам” видається це підозріле. Один з них пускає серію з автомата. Ми наганяємо коні та в'їжджаємо в село. Коні ставимо за спаленим костюлом. Тут ройовий Орлик робить заставу. Друга ж стає від села В. Група в советських уніформах іде в село й зараз на краю ловить двох галянтів, що пробують її задержати. Заводимо їх до спаленого костюлу.

Стало темніти. Співи в селі втихають. Група в советських уніформах посувається в напрямі хати Галянта, де міститься штаб. Подорозі б'ються з малими групами галянтів, що ставлять опір. Коло станиці мотаються кільканадцять комуністів. Побачивши нас, починають стріляти. Пускаємо кілька серій з кулеметів, і вони панічно розбігаються. Паніка в селі велика. Перелякані жінки вибігають надвір і, побачивши „своїх”, не знають, що діється. Подорозі ловимо всіх чоловіків і відправляємо до спаленого

костюлу. Наші стрільці весь час „ругаються” на советський лад, включно аж до „небеской канцелярії”. Зразу починаємо палити за собою всіх „істребітелів”. Знялась велика пожежа. Тріщать падаючи хати. То тут, то там лопоче автомат, або відзиваються поодинокі крісові стріли. За деякий час чується густа стрілянина в напрямі лісу. Це наші застави б'ються з ворожою поміччю, що підходила. По двох годинах сорок хат стоїть у полум'ї. По селі валяються трупи істребітелів. До будинку Галянта підвозимо торпеду. Сильний вибух стрясає мурами.

Коло костюлу к-ир Черник і інтендант Сатана провіряють папері наловлених чоловіків. Усіх істребітелів розстріляно, а невинних пускаємо додому. В один момент і біль і ненависть стискає серце в кожного повстанця. Ми власними руками мусимо стріляти наших братів-зрадників одурманених комунізмом. Довго ми ждали і терпіли, поки ті люди опам'ятаються та перестануть зі своєю руйнівною роботою, але оргії не було видно кінця...

Сьогодні ми збройним чином показуємо всім катам українського народу, що месників не забракне. За кожну кривду як не сьогодні, то завтра прийде помста. Зрадницькі трупи й згарища хай будуть пересторогою для кожного, хто хоче стати на перешкоді визвольному змаганню.

В год. 23-тій к-ир Черник дає знак триколіровою ракетою, що робота закінчена. Застави опускають свої становища. З собою веземо ще двох істребітелів, одного НКВД-иста з погранзастави, а другого з активних членів банди Галянта.

20. 3. 45. Вівторок.

День погідний. Теплий вітер зі сходу приємно лоскоче по лиці й б'є об груди. Бджілка пробуджується з зимового сну та своїм бринінням сповіщає, що йде весна. Запінилися рови і річечки, по полях де-не-де біліє сніг, стрільці втягають у себе свіже повітря й відчують якусь свіжість і легкість. Вся природа встає до нового життя на стрічу новому незнайому. Кожному з нас на згадку про неї живіше б'ється серце...

До відділу прибувають із окружного осередку пропаганди два прелегенти. Вони викладають нам у клунях. Ідуть виклади з нарису ідеології націоналізму, про лінію нашої боротьби й „III. НВЗ ОУН”...

24. 3. 45. Субота.

Приїжджає к-ир Черник. Маємо завдання зліквідувати польську міліцію сталінських слуг у містечку К. Там на станиці є понад тридцять осіб, а крім того цивільне населення має багато зброї.

На світанку застави вже стоять на своїх місцях, а пробоева чота в советських уніформах, входить до містечка. Рішено взяти міліцію підступом.

Одного нашого стрільця Манька, знаного вже віддавна в містечку К. як завзятого ворога польських сталінських виступників, ведуть стрільці закованого в кайдани на чолі стрілецького ряду. Поляки вибігають з хат і з задоволенням стверджують:

— Сотенні попадл сен!

З вікон усміхаються молоді польки, за стрільцями біжить зграя дівчор...

Недалеко МО напроти повстанців виходить один озброєний міліціант-стійковий. Чот. Сушко, що грає роллю советського капітана, наказує йому, щоб завів на станицю.

Підійшовши до станиці, стукають до дверей. Незабаром зібрані міліціанти запрошують до середини. Дві маленькі групи „советчиків”, що відлучилися в місті, зробили недалеко станиці заставу.

Шиковні поляки спокійно проходять попри хлопців. Польки кокетливо всміхаються до стрільців та пробують нав'язати з ними розмову. Інші запрошують на снідання. На станиці тільки вісім міліціантів, а інші на приватних домах. Арештованого стрільця Манька передають міліції та наказують замкнути до льоху. Поляки дуже вдоволені та хочуть його бити, але наші не дозволяють. Заступникові команданта міліції, бо командант від'їхав до Г. наказують, щоб негайно приготувив тринадцять підвод і снідання. Міліціанти помалу сходяться на станицю. Вже зійшлося їх коло двадцять п'ять. Тих, що ще не прийшли, пошукають наші „совети”. Деякі стрільці йдуть на снідання. Готові підводи під'їжджають під станицю.

В той час стрільці, що стояли навкруги міліції, сливе всі разом крикнули:

— Руки в вйорх! — та спрямували до них свої автомати. Всіх міліціантів пов'язано й положено на підлозі. Інші стрільці приводять Вася, відомого поляка-терориста, що палив села на Холмщині, та трьох з його охорони. Важніших міліціантів саджаємо на підводи, а решту розстрілю-

емо. Один міліціант, що його от що привели, кидається на чот. Сушка та намагається вирвати автомата. В тім стрілець Гонта вбиває його зі свого автомата, але водночас, раниць у руки чот. Сушка.

Пробоева чота забирає підводи, що на них пов'язані поляки та здобує майно, і відходимо в напрямі села М.

5. 4. 45. Четвер.

Вранці коло год. 5-тої ціле село облетіла вістка — об-лава! Всі чоловіки й наші стрільці ховаються до криївок. Бою зводити не можна, бо большевики спалили б ціле се-ло та повбивали б багато невинних людей. Незабаром чу-ється густі стріли з усіх кінців села. Це енкаведисти ввій-шли до села й шукають „бандерофцоф”. З ними й один місцевий поляк, що показує, де можуть бути криївки лю-дей, що активно допомагають повстанцям. У висліді облати червоні зловили кільканадцять місцевих дядьків. Ще був-ши в криївках, ми чули зриви гранат і довгі серії з авто-матів і кулеметів. Це НКВД-исти пронашли одну криївку, проказану зрадником, що в ній був ройовий Орлик і с-ць Сорока. Вони доостанку відбивались, та коли побачили, що їх можуть відкопати з протилежного боку й зловити живими, постріляли один одного. Як оповідають жінки, що бачили це все, витягнувши мертві тіла наших героїв, НКВД-исти самі дивувались, що ці юнаки такі віддані своїй справі. Орлика й Сороку поховано на місцевому цвин-тарі ввечері, як енкаведисти відійшли.

5. 5. 45. Субота.

К-ир Крапка повідомив нас учора, що сьогодні відбу-деться сповідь нашого відділу. Вранці відходимо до ліса. На широкій поляні серед зелені дерев, будуємо з молодих берізок вівтаря. Перед ним поставили стола й накрили ви-шитим обрусом. Біля год. 16-ої приїжджає священик. У святковому настрої відбувається сповідь усіх стрільців. Після сповіді священик виголошує палку проповідь до стрільців, закликаючи до боротьби проти займанця.

Сонце починає скочуватись за обрій. Темніє. Ліс почор-нів. Священик бажає нам успіху у визвольній боротьбі та від'їжджає. Трохи пізніше відходимо до села Х. Проголо-давши весь день, стрільці апетитно заїдають вечерю...

6. 5. 45. Неділя-Великдень.

Ось-ось зійде сонце. Сьогодні перший день свят Хри-стового Воскресення. Ми, хоч находимось у лісі, та все таки відрізняємо, чим можемо, — цей веселий для світа день. Кілька стрільців беруться за упорядкування кімнати. З до-щок роблять столи. Стіни прибирають молодою березою. П'яний запах берези заповнює хату. Годину пізніш при-їжджає підвода з посвяченою з села паскою. З нами к-ир Черник. Одначе — на жаль — він щось зрання захворів і не може брати участі при спільному столі. Стрільці схо-дяться до кімнати та займають місця. Відспівуємо молитву. По молитві д. пвх. Осип виголошує палку промову до стрільців. Всі ми своїми думками полинули до своїх рідних, інші знову загадали про гірку долю вивезених у Сибір батьків.

В кімнаті великий врочистий настрій. За час промови багатьом стрільцям блищать в очах сльози; не знати — радість це, чи сум? Через пвх. Осипа к-ир Черник передає найщиріші побажання для стрільців у цей веселий вели-кодній день. По промові пвх. Осип за традиційним звичаєм ділиться зі стрільцями свяченим яйцем. На столах не бра-кує нічого — ковбаса, тістечка, а до того свіжа кава. В кім-наті веселий настрій. Стрільці співають. Сміх і жарти не перестають...

Пізніш всюди по подвір'ї видно гурти стрільців, що про щось гуторять. Мабуть в їх пам'яті віджили давні спогади...

Вечера знову при спільному столі.

По вечірній молитві йдемо до стодоли спати...

Другого дня свят на столах увесь час стоять святкові присмаки, що їх можемо їсти, коли тільки хочемо.

Увечері к-ир Крапка призначає роеві окремих терен і вони розходяться з особливим дорученням. В тому часі в тих околицях шаліє терор польської міліції й штурмівки над невинним українським населенням. Люди гинуть зі своїм майном. Не помагають сховки на збіжжя, бо й там ворог його відшукує. В'язниці наповняються невинними чо-ловіками, жінками, молодими й дівчатами. Здається, що легкодухам польсько-советським терористам ніхто не зможе повтинати крил.

21. 5. 45. Понеділок.

Сьогодні роковини смерти Євгена Коновальця, що впав з рук комуніста на далекій чужині. Наш відділ, хоч і скромно, все ж таки відсвятковує отой сумний день. Свято відкриває пвх. Осип першою точкою декалогу. Пізніш відчитує доповідь, де насвітлює життя й боротьбу та значення Коновальця для українського народу. По доповіді трихвилинною мовчанкою вшановуємо пам'ять вождя української революції.

28. 5. 45. Понеділок.

Сьогодні вночі маємо розбити дві міліційні станиці в містечку В. К-ир Черник ділить відділ на менші групки, даючи кожному окреме завдання. Стрільцям роздають лютючки, що їх мають причіпляти вбитим польсько-сталінським слугам. В лютючці написано докладно провини польської міліції та заслужена кара. Групи, що йдуть на застави, відходять скоріш.

Група під командою к-ира Черника прямує просто до ворожої станиці. Зсередини чуються веселі вигуки та пісні. Всі п'яні. Стрільці підсуваються ближче до муру та кидають через вікна гранати. П'яний ворог ще не тікає, бо бачить стрільців у польських уніформах. Починає кричати до них, уважаючи їх за своїх. Та, незабаром з великим шумом і свистом торпеда підіймається в повітря та вдаряє в мур станиці...

Повстанці йдуть у поміч другій частині, що має куди важчий доступ до станиці. Будинок має грубі мури та два поверхи. Наші стрільці на становищах за буртою, що досягає висоти до десять метрів. Ворог має добре поле обстрілу. Стрільці витягають торпеду наверх, підпалюють порох, та вона не зривається. Отож наносять соломи, обкладають торпеду й підпалюють. Біля неї стоїть лише стрілець Заяць. Він не зважає на град ворожих куль. Сміючись кричить:

— Кати, втікайте, бо зараз підете в повітря!

Торпеда зривається й вдаряє в мур. Страшний вибух стрясає повітрям. Вгору здіймаються клуби диму, відламки цегол, з розірваними тілами советських вислужників. Здолу доходить зойк конаючих. Стрільці відшукують двері півничної в'язниці й відвалюють їх. Біля двадцять українців — чоловіків, жінок і дівчат виходять на волю. Зі

сльозами кидаються до своїх визволителів і поцілунками радости дякують їм...

Забравши двох живих польських міліціантів і розкинувши лютючки по всьому місці, повстанці віддаляються.

Стрілець Сойка та кулеметчик Сірко вертаються за брата коня. В той час падають стріли з костьолу, що в ньому цивільне населення, і вбивають кулеметчика та раняють Сойку. Бандити чуючи, як повстанці запевнили цивільне населення, сховались поміж них і тепер показали свою відвагу. Вбитого й раненого забираємо на свою підводу. Костьолу не розбиваємо, бо в ньому велике скупчення населення.

Вже за дня проїжджаємо селом... Селяни вже довго не сплять, придивляються, що діється в В. Тепер зустрічають нас радісно, мов своїх рідних синів. Дівчата всміхаються, провожають нас очима, аж поки ми не сховались за висуненим горбом...

На відпочинку в лісі на широкій поляні, к-ир Крапка робить перегляд обуви. Багато стрільців мають сливе зовсім знищену. Можна побачити чоботи пов'язані мотузками та дротами. Деяким виглядає дірами солома. К-ир Крапка посилає кількох стрільців до господарського відділу, щоб вони видрали на чоботи шкуру. До відділу приїжджає швець і робить по мірі. Всі стрільці мусять мати добре взуття.

Пополудні інструктор проводить військовий вишкіл.

1. 6. 45. П'ятниця.

К-ир Гайдук перейшов зі своєю чотою з-за Солокії на цей бік і долучився до нас. Між новоприбулими знаходимо багато знайомих. К-ир Крапка дозволяє тихо поспівувати. Розлягаються ніжні мелодії стрілецьких і народніх пісень. Хоч сьогодні зійшлися на цьому місці сини з двох країн України — Галичини й Холмщини, різниці поміж ними немає. Їх лучить спільна ідея, спільна боротьба й один провід. Границі витворені ворожими окупантами пішли внівець. Своїх гостей „з-за річки” стараємось прийняти якнайгостинніш.

28. 6. 45. Четвер.

Стрілець Діброва, що заступає хворого чот. Дуду, зі стрільцями в советських уніформах на двох підводах іде в напрямі польської міліційної станиці. Приїхавши, застав

тільки трьох міліціантів, бо решта відїхала була на терен. Представляється комісаром для контролі чистоти зброї на польських міліційних станицях і жадає показати собі зброю для перегляду. Вони витягнули одного кулемета Діхтярева та два кріси. Зброя була нечиста. Розлючений „комісар” став гримати:

— Ви русское оружя портите?! — причому не жалів матюків.

Міліціанти стали дрижати та й оправдуватись. За те, що зброя нечиста наказує її забрати, а міліціанти мають сказати командантові станиці, щоб зголосився до Т. до контрольного комісаряту.

30. 6. 45. Субота.

Сьогодні наше революційне свято. Це пам'ятний день, коли то 1941-го року в городі Львова Степан Бандера проголосив універсалом волю українського народу — жити вільним самостійним життям. Чотири роки тому по українських містах і селах замаjali синьо-жовті прапори. Цього дня українське населення, оп'яніле щастям, вітало давно вичікувану хвилину. Сьогодні ми, спадкоємці чину 30-го червня 1941-го року, скромним святом згадуємо цей день та віддаємо честь тим, що цей чин творили:

О год. 14-тій, усі три відділи сходяться на поляну, творять чотирикутник, а в його середині стоїть команда. Свято відкриває вступним словом к-ир Шумський. Мізніш політвиховники трьох відділів відчитують свої доповіді. В карних лавах стоять стрільці, а їх запалені лица вказують, що кожний з них розуміє повагу хвилини, і свою боротьбу зв'язує з боротьбою тих, що творили чин 30-го червня 1941 року. Свято закінчилось грімким „Непора, не пора!”.

11. 7. 45. Середа.

Цього дня починаємо робити приготування зв'язані з празником, що має відбутися 13-го липня в селі Л. на честь Матері Божої Страждаючої. К-ир Крапка задумує зробити того дня мітинг. С-цеві Зенкові доручає вибрати кількох стрільців з кращими голосами та підготувати декілька революційних пісень. Політвиховник Осип і писар Новина виготовляють доповіді, а стрільці зі східних областей України Діброва й Андруша скажуть про ССРСР.

Закипіла робота. С-ць Зенко безперестань навчає вибраних стрільців співати, пвх. Осип пітніє над доповіддю, а побіч нього с-ць Андруша й Діброва...

19. 10. 45. П'ятниця.

Харчів не вистачило для нас, тому перший рій пішов на колонію... по хліб і безрогу. Повернулись увечері. Недалеко місця постою стали смалити веприка. Довідавшись, що так близько від відділу смалять безрогу, командир наказав якнайскоріш кінчати роботу, щоб не видно було огню. Тільки що встигли розділити сало, м'ясо на рої, як командир дав наказ вирушити. 1-ий і 2-ий рій розтягнулись вже в стрілецький ряд. Раптом зліва й зпереду затарахкотіли кулемети. 1-ий рій розвинувсь у розстрільну й відкрив огонь по несподіваному ворогові. Інші рої відступили в глибокий ліс. Зразу по перших стрілах впали вбиті писар Новина та стрілець Грізний. Ранені — к-ир Крапка, пвх. Осип, с-ць Зенко й с-ць Ромко. Залунало вороже „уррааа”. Ворог став посуватись уперед. Ройовий кричить:

— Кто ест?

По ворожій боці передишка, а за тим звідтіль запит:

— Кто есть?

— Ресорт! — відповідь.

— Адін хаді суда! — кричить ворожий голос.

Ройовий дає голосно наказа:

— Первша дружина влево! Друга вправо — напжуд! — а тихіш по-українськи:

— Хлопці, огонь!

Посипались стріли, ворог утік. Ця сутичка тривала не більш десяти хвилин. Поховавши вбитих і забравши ранених, відступили ми в ліс. К-ир Крапка легко ранений в ногу, пвх. Осипові куля пробила кість повиже коліна, стрілець Зенко в ліву ногу, але кість ненарушена, стрілець Ромко легко ранений в бік...

2.XI. 45.

Стационуємо в одного поляка, де випадково натрапляємо на наших трьох ранених стрільців. Місцевий санітарний персонал дав їх на квартиру до поляка з огляду на конспірацію. Наш рій розмістився в стайні на гірці на сні.

В 8-ій годині зрання стійковий Стецько алярмує, що в

нашому напрямі наближаються підозрілі люди в уніформах. Стрільць Крайній глянув крізь віконце на поле зі словами:

— Ми оточені!

Вдень наша стійка стояла в стайні й тому видно їй було тільки на дорогу. Ройовий Кіндрат дає наказа й перший вибігає на подвіря, а всі за ним. Шість ворогів уже було коло воріт. Інші наближались з усіх боків. Поручник з ресорту крикнув:

— Ренци до гури! —

— Кто ест? — питає Кіндрат.

— Ренци до гури!

— Кто ест?

— Ренци до гури! Ресорт!

У відповідь на це ройов. Кіндрат пустив серію з автомата, прямо в лоб поручникові. Зав'язався бій, заграли кулемети й автомати. Ройов. Кіндрат хапає від стрільця Фона кулемета та б'є по ворогові. За дві-три хвилини шість ворогів біля воріт падають трупами. Збільшуємо огонь у трьох інших напрямках. Ворог починає відступати. Наші кулі влучні. Вороги падають убиті та ранені. Бій триває чверть години. Стрільці почали збирати зброю й уніформи, що нам стали дуже в пригоді. Нас було чотирнадцять, але ні один не був навіть ранений. Ворогів було вісімнадцять. Вбитих дванадцять, важко ранених два, двох захоплено й два втікли. Здобуто два діхтярі, один ЛМІ, один РНМ польський, один МКБ німецький, шість ЦШШ, три кріси. Крім того здобуто документи та п'ять пістоль. Від полоненого ресортовця-українця ми довідались, що син того поляка, де відбулась сутичка, замельдував до солтиса, що в них є ранені. А натрапив на нас! Ми їм добре відплатились за Грізного, Новину та наших ранених. Українця передали СВ. Від нього можна буде дечого довідатись, бо він був секретарем..

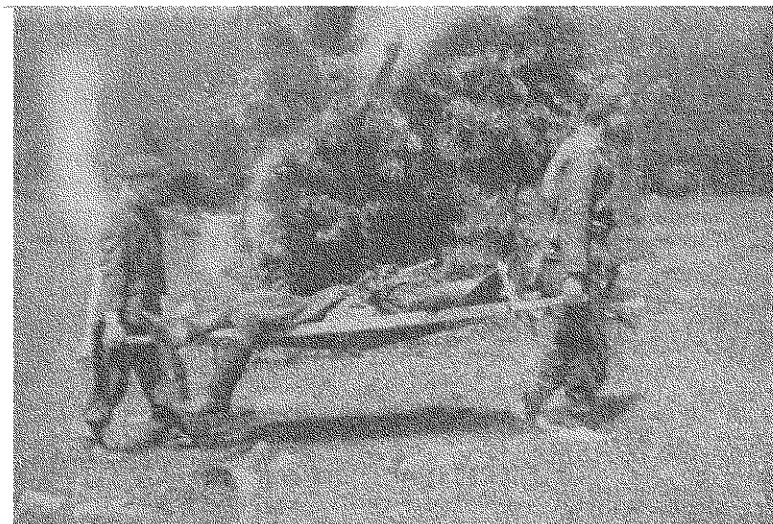
Відходимо на північний схід.

Заквартеруємось в одного поляка. Вістка про сутичку долетіла вже й сюди. Господар дуже радий, що побито ресортовців, бо ресорти служить досить українців і членів ППР, що борються з АК. Польське населення ставить ся дуже прихильно до АК.

10.11. 45.

В селі ..., що було заселене поляками, попадаємо припадково на забаву польської молоді. Спочатку вони заляка-

лись, але побачивши, що ми ставимось до них добре, заспокоїлись. В балачці признаються, що вірять у співпрацю УПА з АК. Після розмови три поляки признаються, що вони належать до АК. Навіть витягають з печі свої пістолі, що їх заховали, як ми приближались до хати. Почали співати повстанські революційні пісні. Пізніш поляки нам заспівали свою монотонну пісню про боротьбу з большевиками, про „польську крив". Велике враження зробив на них наш одяг, озброєння та вміла поведінка. Деякі наші стріль-

УЧХ — збирає ранених.

ці танцюють з польками. Та — танцюють краще, як поляки. В розмові довідуємось, що знають про нашу сутичку з ресортом. Розказують нам про дії АК та їхнього командира Зенона. Процаємось сердешно й відходимо. При відході гармоніст грає нам марша.

14.11. 45.

Стоїмо на відпочинку в українця. Тут ночує ще два поляки, що працюють на залізниці. Ми поводимось з ними ввічливо. Вони оповідають про рухи військових частин, про збільшення польського підпілля та про задоволення польського населення, що АК і УПА з собою не б'ються. За їхніми словами останнім часом на Підляшші розходяться чут-

ки про велику силу, про скількість та відвагу українських повстанців.

Ресорт тепер не тільки що вночі не робить засідок, але й удень боїться. Кажуть, що ресортовці після сутички з нами почувши один стріл ховаються. Такий страх у них перед „бандеровцями”. Газети пишуть про велику втрату для демократичної Польщі в особах поручника Такуна й шпр. Затвори, що згинули в сутичці з нами.

Останніми часами наші прихильники й неприхильники погоджуються з нами, та й вірять, що скоро настануть великі зміни на світі, що демократія переможе большевицьку тиранію.

15.11. 45.

Стоїмо постоем — пів роя в українця, а пів у поляка. Обидва господарі ставляться до нас добре з тією різницею, що українець поводить з нами, як з рідними синами, а поляк — як з чужинцями, що йому не бажають зла.

В хаті поляка зайшов маленький випадок. Стрілець Тарас не знав, що він на квартирі в поляка. Читав собі „Ізвестія”. До нього підійшов внук господаря років чотири з запитом:

— А що знаєш мене?

— Ні, не знаю, — відповів Тарас. — А як ти називаєшся?

— Я називаюсь Михась.

Цій розмові прислухувались батьки й дідунь та бабуня.

— А скільки тобі літ?

— Три або чотири, — відповів Михась.

В розмову вмішався батько.

— Він у нас сміливий, нікого не стидається!

— Підростай, Михасю, — звертаючись до малого, говорив Тарас, — швиденько! Як виростеш, будеш офіцером в українській армії.

Командир відділу був у сусідній кімнаті. Почувши цю розмову, покликав Тараса до себе та потихеньки шепнув до вуха:

— Це ж поляки!

Стрілець Тарас стукнув себе в лоб, почервонів, а потім сказав:

— Може й правду хлопцеві сказав?! Бож, який же з нього поляк, коли він навіть говорити по-польськи не вміє.

А його прадід був чистий українець. А ще дальші прадіди може й бились у рядах Хмельницького! Такі Михасі напевне згодом вернуться до свого великого народу...

22.11. 45.

Недалеко від наших квартир було весілля. Раптом прибігає одна жінка та повідомляє, що п'яні хлопці б'ються. Стрільці подались у тому напрямі. Хлопці ж, що вели бійку, повтікали. К-ир Лис з тієї пригоди виголосив промову та пояснив, хто ми й за що бореться УПА. Казав, що замість виладовувати свою енергію на бійку з друзями, повинні брати за зброю та йти проти ворога українського народу. Молодь і старші говорили одні до одних:

— Правду, правду каже!

На просьбу господарів повстанці zostались на вечерю. Господар, наливши чарку, звернувся до к-ира Лиса зі словами:

— Дай Боже, здоров'я! Ми, відаєте, ще не бачили українських повстанців і не відали, що вони такі гожі люди. Пийте на здоров'я!

— Пийте на здоров'я! Та — ми не п'ємо! По війні будем пити, — відповів к-ир Лис.

Всі присутні з великим здивуванням приглядались повстанцям.

— Ой, не п'ють... — чулися слова — Я чув, що не п'ють, але не вірив! О, це не советські партизани!

Повечерявши повстанці щиро попрощались. З дверей було чути:

— Дай Боже, хлопці, щоб добились до того, за що воюєте!

ФРАГМЕНТИ З ДІЙ ТРЬОХ РОЇВ, ЩО ВІДХОДЯТЬ З ОКРЕМИМ ЗАВДАННЯМ

15.8. 45.

По інспекції відділу, що провів її к-ир Ч., дістаємо нове завдання й виходимо з ... в „путь далеку”. Хлопці не знають, куди йдуть, але догадуються чогось нового.

На третій день, після цілоденного маршу, задержались у терені, де багато козаків. З пригодами кухарі зварили нам обід, та мало що бракувало, а їли б його козаки, а не ми! Доволі важко рухатись, що крок — козаки!

31.8. 45.

Пройшовши безлісною околицею, де ми забезпечились у взуття та в убрання, входимо знову в ліс під село ... Увійшли в край, „ідіже ність куцевих і станичних”. Ми здані тільки на власні сили. Довкруги нас спокій, тільки на південь від нас якісь незрозумілі стріли. Святкуємо свято зброї.

1.9. 45.

Довкруги нас поляки рубають ліс. Чуємо їх крики. Увечері відходимо до лісу, проводимо першу розвідку в польському селі. Розвідка вдалась. Козаки є, але в меншій кількості, як в українських околицях. Поляки ставляться до АК дуже прихильно, допомагають, чим можуть. (Все це переселенці з-за Буга). Хліба не вдалось зібрати. Зате рвемо по садах яблука, бо докучає трохи голод і сильна спрага. Залізна порція скінчилась.

На другий день зраня приходимо до якоїсь віллі-лісничівки, в лісі. Тут живуть ще в глибині лісу і лісничі. По

обіді йдемо в розвідку. Д. М. пішов до одного поляка, що орав під лісом, щоб довідатись від нього, що нового в терені — чи є большевики чи ні. Поляк думає, що Д. М. аковець.

— В околиці спокуй, нікого нема. Білі тему, правда, два тигонді яцись, едні мувійон, же то насі, свої, друдзи мувійон, же то бульбофци. Я пжигушам, же то еднак свої. (Це сліди к-ира Ш.)

Втікачі-поляки з-за Буга, як аковіці, большевиків дуже ненавидять, але й до нас не ставляться дуже прихильно.

4. 9. 45.

Заходимо знову до якоїсь лісничівки. Лісничого немає, поїхав до Холму. Є його жінка. Господиня частує нас хлібом і помідорами. Не даємо себе просити.

Лісничівка — база АК. Господиня розговорюється.

— Чи панове не знайон (якесь псевдо)?

— Не знами.

— То муї знайоми. Он теж бил в партизанце, навет районовим, але муселі го свої розваліць, бо бардзо рабовал на свойон ренкен.

По хвилі бере якогось клунка та каже:

— То теж такого госьця, як панове; навет не вем, цо ест в сьродку. Муї монж поехал до Хелма, до нового надлесьного. Не веце, чи тен надлесни то свуй хлоп, чи не? Тутай забрالی едного україньца недавно. Он пжишедл з української армії (мабуть червоної) і го зараз розвалілі. Єден поляк хціл го броніць, то также зліквідувалі. А обу поховалі в тим лесе.

Надвечір приїжджає лісничий і привозить свіжі вісті. В Холмі багато большевиків, в околиці спокій. Рушаємо. Дорога багниста, орієнтація мала, блудимо. Далі йдемо за компасом, тільки час до часу питаємо про місцевості в хатах.

Зайшли до якогось дядька. Прийняв нас дуже гостинно. Большевиків ненавидить.

— Те совети гожей од немца, не дайон нам жиць!

Увечері поступили ми на якусь колонію, де господиня-полька прийняла нас дуже гостинно.

— Ваша жеч ходзіць і вальчиць, а наша повинносць даць і помагаць вам, як можна.

Ідемо вранці багnistим лісом між селами. В лісі стрільці придержують три жінки, що збирають гриби. Довідемося, що дві з них українки, а одна білорусинка. Вони зразу дуже перестрашилися. Опісля розказують нам, що вони пережили в минулому й тепер переживають. Кожне їх слово для нас цінна інформація. Оповідують, як треба організувати харчі.

— Як зайдете до хати, беріть усе самі. Господар напевне не буде жалувати ані хліба, ані до хліба. Дати вам сам не дасть, бо не знає, хто ви такі. А може ви міліція або ресорт, і сьогодні він вам дасть сам, а завтра ви його арештуєте. Бож знаєте, що нам нічого добровільно не вільно давати. А що до тих, що зголошували властям, то таких у нас не багато. Такій гадині давно голову скрутили. Та, як ви заходите до мене, а вас багато людей бачить, то я зголосити мушу, бо, як не зголошу, то зголосять інші, а тоді мені біда! Помогти, то ми можемо.

Утожнювали нас з большевицькими партизанами. Думали, що ми частина тих же незадоволених з теперішніх обставин, що не вийшла з лісів. З їх розмови видно, що червоні „палітработнікі“ не дармували. Питались нас, чи ми за „рабочім класом“, чи за „буржуазією“. Запевняємо їх, що ми самі „рабочі“ і за „рабочімі“ стоїмо. Знають, що таке фашисти, націоналісти, і видно їх негативну поставу до них. Цікавляться дуже нами, хто ми, за що воюємо, які перспективи нашої перемоги, тощо. При цьому було видно, що властиво наразитись не хочуть, обережні до крайніх меж. Самі скриті й замкнені в собі, як підляський багnistий ліс. Просять їх відпустити, запевняють, що не скажуть нікому. Додають, що їхнє село майже всеньке виїхало. Вони самі не хочуть від'їздити.

В 11-тій годині к-ир відпускає їх і просить принести хліба. Чекаємо — винесуть — не винесуть, але таки винесли. Трохи попоїли. Так випала наша перша стріча з українцями.

Надвечір приїжджаємо до села, де тільки сім українських родин, а решта виїхала. Хлопці говорять з українцями по-українськи, а з поляками по-польськи. До всіх ставляться чемно, населення теж чемне до нас. Поляки називають нас „русци партизани“, не знають хто ми такі. Говоримо українцям не виїжджати, не вірити большевикам. Вони й так — здається — їм не вірять. Радимо жити з по-

ляками в згоді. Населення й те й це зацікавлене нами. Настрої проти большевицькі в меншій або в більшій мірі, невдоволення з теперішніх обставин виразне.

Проїшовши ліс, увечері в'їжджаємо до села, щоб по-вечеряти. В селі співи. Хлопці й дівчата на вулиці. Населення зразу зор'єнтувалось, що ми щось нелегальне, знають навіть, що ми УПА. (Заслуга к-ира Ш.) Ставляться до нас назверх прихильно. Випитуються, хто ми, за що воюємо, чи маємо який провід, чи маємо які зв'язки з Америкою й Англією, чи самі ми досить сильні. Національна свідомість дуже слабенька. (Православний, русин, а українець — дуже рідко.) Політично більш вироблені. Переконані, що війна цілком не закінчена, що багато справ чекає розв'язки.

— Вайна кончилась, тільки розговор не скончився!

Чекають ще зміни, виїжджати не думають. До поляків ставляться вороже. До большевиків теж, але трохи менше. Народ осторожний, „лісовий“, замкнений у собі, та дуже добрий, тільки знайти дорогу до їх душі. Ідея УССД може мати тут фанатиків. Поляки нас не бояться. (Це заслуга к-ира Ш.)

— Висьці ці, ктужи не бійон і не рабуїон.

Хлопці вели себе завжди дуже культурно й чемно.

Ввечері пішли ми на зв'язкову хату. Раптом стріли. За хвилину довідемося, що одна наша трійка найшла на засідку. К-ир Ч. іде зараз на місце засідки. Приносять раненого стрільця Сойку, що впав ранений, скоро посипались ворожі стріли. Вже ранений у ногу кинув гранатою й ранив двох, а деякі кажуть, що трьох ресортовців. По зриві гранати вони повтікали. Перший утівав кулеметчик. Коли один звернув йому увагу, що він перший утікає, сказав:

— Ти з афтоматом прендзей уцекнеш, а я з дьохтярем оуж так прендко не моген бец.

Дядько, що в нього ми були, щирий патріот. Батько й син у підпіллі. Старий гаряче вірить у слушність нашої боротьби та нашу перемогу. Таких людей тут не багато. В самому селі є трохи пеперовців — сексотів, але загал держиться. Виїхало до тридцят'ять родин; решта виїздити не думає, „хїба зв'яжуть і повезуть“.

11. 9. 45.

Прийшли в ліс під село... Тереновий був той сам 65-літній дядько. Пробувши день у лісі, на вечерю прибуваємо до чисто польського села. Були в учителя-поляка і співали українських пісень. Він обережний, теперішній лад йому не по душі. З того села поляки арештували шістьох поляків.

— Як лапалі АК, то і їх полапалі.

По арештованих слід загинув...

12. 9. 45.

Увечері їдемо до села. Чота пішла на колонію під ліс, а ми заходимо на зв'язок. Тут інформують нас, що до села приїхало ВП. Ми ще не встигли добре розговоритись, як входить господар і каже, що в селі підозрілий рух. Виходимо з хати. За хвилину до тієї хати входять поляки. Виходить — облава! Їдемо до хлопців. На місці хлопці оповідають, що придержали, а вірніше відбили якимсь людям одного чоловіка. Із зізнань того чоловіка виходить, що в селі або АК, або наша боївка. Тому, що в селі спокій, ночуємо в клуні, а над ранком виходимо в ліс.

14. 9. 45.

Увесь день гудуть дуже літаки. По обіді завважили нас пастухи. Запевняють, що нікому не скажуть. Пускаємо їх. Вечеряємо на колонії. Люди прийняли нас вельми гостинно. Національна свідомість дуже висока. Люди зор'єнтовані у нашій боротьбі. Знають, що таке УПА, (про АК також), говоримо їм про УГВР, про політичні обставини, про нашу бої. Це не згоджується трохи з тим, що це село комунарське. Правда, є в селі міліція, та й у цю пору квартирує польське військо й ресорт. По дуже щирій гостині відходимо.

20. 9. 45.

Почав падати дощ. Їдемо під дах. Поляк, де квартируємо, не цікавий.

— Вшистко бежце самі, — це його філософія — моя хата з краю. Каже:

— Тераз тжеба слухаць венцей лясу як мяста.

Вечері їдемо до недалекого села. Люди просто захоплені нами. Такої щирої гостинності тут іще нам ніхто не зробив. Населення національно свідоме. По хатах українські книжки — історія України, Кобзар. Місце спльондрованої хати вдержано старанно. Посередині — хрест, пам'ятка. Розговорюємось з людьми. Розказують про своє життя, що — до появи к-ира Ш. — не мали спокою від АК, бо щоночі були грабунки й побої. Народ не може нас нахвалитись.

— Такі віте гожі хлопці, такі молоді — ходите, мучитеся, але кби не віте, то нас давно нестало б.

Пісня й тут робить своє. Запевняють нас:

— З вами не боємось нічого!

По такому сердешному прийнятті відходимо. Відпочили тут фізично й морально.

21. 9. 45.

Сидимо в лісі... Увечері стягаємось до села. Під селом чуємо стріли з автомата. В селі довідуємось, що це стріляла міліція з ..., але втікла, коли довідалась, що ми в селі. Дядьки запевняють нас:

— Не бійтеся, от кілька дураків, та й стріляють!

В селі хлопці стрінули офіцера-петлюрівця, старого дивака. Заповідає відразу:

— Хто б ви не були, — ресорт, міліція, АК — знайте, що я українець, і можете мені не знати що зробити, то я українець.

Сам ходить у мундурі армії УНР з тризубом. В селі доволі свідомі дядьки і зор'єнтовані в ситуації. Знають про УПА, про УГВР, про виїзд не згадують.

Міліція починає далі вистрілювати і ракетувати. Виходимо із села й розстрільною посуваємось в напрямі стрілів. Перешукали колонію й не знайшли нічого. За селом кинули три ракети й відходимо. Хлопці жартують.

Коли вже ніхто не хоче робити на нас облави, то ми робимо на міліцію. А в тім, сам випадок був цікавий і трохи оригінальний. У своїх наслідках для міліції не бажаний, бо мусіла піти в підпілля. Як ми потім довідалися, міліціанти ночували по стодолах, і то не своїх — боялись! В бадьорому й веселому настрої їдемо далі. Хлопці почувуються справді добре. Хвалять собі Підляшшя; в селі бо був празник, а дядьки приймали нас щиро. Ніч місячна, тепло, як у травні! Навкруги спокій, міліція заспокоїлась...

22. 9. 45.

Заквартирували в поляка на колонії. Він зор'єнтувався, що ми „бульбофци”, хоч ми говорили по-польськи. Знав він деяких людей. Говоримо йому, що ми не прийшли гадити одним (українців), а бити других (поляків), тільки бити большевиків і їх вислужників. Запевняє нас, що нас не боїться, а що всередині в нього — Бог знає! Поводимось чесно. Він щораз певніший себе. Увечері дякуємо за все й відходимо.

Наступного дня прибули ми на іншу колонію. Господарі-поляки аж зеленіють, так бояться нас, хоч ми говоримо по-польськи. Думали, що ми пограбимо їх і постріляємо. Господиня сливе зомліла. Санітар дав їй якісь краплі, та не знати, що їй допомогло — краплі чи чемна поведінка на правду пристійного санітаря Джигуна. Вечері нам не зварила.

— Напійце сен, панове, млека, я естем така слаба, ніц вам не зготуен.

Як ми вже відходили, хотіла поцілувати мене в руку (я відходив останній) за те, що ми їй не зробили ніяких прикрощів. Добре свідощтво для АК і для большевицької партизанки!

Припадково стрілись із боївкою. Інформують нас, що в селі... є ресорт числом 44, а в селі... большевики, числом невідомо. Відходимо з боївкою.

24. 9. 45.

Заквартирувались у стодолах. Дядьки свої. Часто там квартирує боївка. Підвечір чотири боївкарі йдуть до села на мітінг. Загально ми більших мітінгів не робили, бо були великі труднощі зібрати людей. Села розкомасовані, хата одна від одної далеко, а й самі люди дуже то нерадо йдуть — бояться. Боївкарі в мундурах польської польової жан-дармерії, а ми в большевицьких. Заказали солтисові зібрати людей в справі мобілізації. Зібралось 40 осіб. Коли ми розкрили, хто ми такі, люди, переважно, поляки трохи залякалися, але скоро заспокоїлись. Метою була співпраця українців і поляків в боротьбі проти большевиків. По інформації прийшов відділ до села на вечерю. Прийняли нас вишукано гостинно, багато розмовляли. Деяким полякам і українцям пахне ще комуна. Одначе більшість має вже досить „демократичної Польщі” і „большевицького раю”...

28. 9. 45.

Заквартировуємось у лісі в клуні. Придержали п'ять осіб. Господиню нашої хати ресорт ограбив за співпрацю з АК. Син її в АК. Уночі вона вдома не спить. Між придержаними був польський вояк-урльопник. Розказує про настрій в війську. Ворожнеча між большевиками-старшинами й поляками-підстаршинами та рядовими поглиблюється. Настрої проаковські ростуть. Большевики монтують у війську

„Облава”.

сітку сексотів і арештують свідомих поляків. Вчить нас пісеньку:

Кто ест заросьненти,
Як звеж дзікіх пуль?
Кто? кто? кто?
То батько Сталін, цо ма нос зафенти,
Як дзікі семпа дзюб.
Кто? кто? кто?
То батько Сталін.

— Тен пьосенкен не раз себе хлопці ціхо зануцон — додає. Військо розполітиковане. Кружляють різні анекдоти, просто легенди, про Сталіна, Берута й Осубку...

Підвечір задержали ще одного червоноармійця-дезертира.

Вранці стежі завважили якісь сліди в лісі, вони не наші; большевицькі, або проходив якийсь інший відділ..

Над лісом гуде якийсь розвідчий літак-„кукурудза”. Увечері розвідка принесла новину з села. Большевики лазили вчора по лісі, атакували мішки з картоплею, запалили дві стодоли. Ми вчора мали щастя! Ішли двадцять метрів від стодоли, де квартирувало сорок большевиків...

10. 10. 45.

Заквартирувались у клунях у селі... Дядько обережний, як лісовий ведмідь.

— Хлопці, чи віти поліція, чи віти ресорт, чи віти енкаведя, вас не знаю, я вас не приймаю.

Ледви заспокоїли. Допіру над вечір розторопав, хто ми такі.

Увечері йдемо з місцевими розброювати пеперовців. Відібрали зброю — вісім крісів і амуніцію, забрали трохи чобіт, маринарку, а годинника лишили, що викликало здивування серед населення й настроїло його прихильно до нас. Люди вкінці зор'єнтувались, що ми УПА. Вони здивовані нашою чемною поведінкою.

12. 10. 45.

Вночі проводимо пропагандивну роботу в селі... Тут теж розв'язали „ЗВМ”. Також і тут забрали багато комуністичної літератури. День пересиділи на другій колонії. До нашої клуні, коло год 12-тої заліз польський міліціонер, та — побачивши нас — перелякався й утік. Коло 3-тої год. йдемо в саме село... Населення поляки й українці зацікавлені, хто ми. Наказали солтисові зібрати людей. Ввечері стояла біля канцелярії велика товпа. Відбувся мітінг на тему: Хто ми, за що боремося, виїжджати чи не виїжджати за Буг. Летючки „За що бореться УПА” люди дуже скоро й радо розібрали. Тут теж розв'язали „ЗВМ”. Після інформачії підходить до нас якийсь поляк і починає нам говорити. (По-польськи).

— Знаю, що ви українці, але чесні люди та воюєте за правду. Тут у нас є ще деякі військові речі, зброя, що людям не потрібна, а вам необхідно конечна.

Тут подав, у кого є та зброя й військові речі, плащі, мундури; теж сказав, що один пеперовець має МП і пістолю. Інформує нас, де може бути засідка, остереігає перед провокацією й сексотами.

Ми ще опісля користались з його гостинности й доброї волі; він був нам тереновим. Ми були трохи заскочені такою прихильною й повною зрозуміння поставою того поляка.

Поспівавши на вулиці й у поодиноких людей, подались до дальшого села...

Дядько, де ми квартируємо, дбає про нас, але не знає, хто ми. Увечері, як ми спитали в його, хто ми — чи партизани чи банда — (партизани — це поняття позитивне, а банда — негативне), відповів:

— Читаю вас партизанами, а віти не відаю.

Важко трапити підлящуків до душі. Одначе, коли ми вечером стали співати пісень, то дядько змінився, відмолод. Таке враження робить на них пісня!

— Співайте ще! Віти так гоже співаєте по-нашому, віти напевно наші!

То було перше „наші”, що ми його почули від пересічного підлящука.

17. 10. 45.

Зробили засідку на шляху. Вдалась! Попалось нам авто, що везло для ресорту шинелі, коци, матеріяли на вбрання, обуву й консерви. З сімох ресортовців — три ранені, один зловлений, а три втікли. Ранений теж майор НКВД. Здобуте „барахло” притягли ввечері до села. Трохи речей замагазинували, а трохи забрали з собою.

Навечір довідуємось, що про нас говорять люди в селі. Просто захоплені нашою культурною й чемною поведінкою. Люди нас зорсім не бояться. Не зголошують нашого постою міліції та радо дають нам харчів. В тому то селі дівчата вперше зважились на великий „революційний крок”. Досі в усіх селах, куди ми проходили, дівчата ховались перед нами. Тут уже не тільки, що не ховались, але вже говорять з хлопцями, співають разом і жартують...

25. 10. 45.

Цілий день гудуть літаки. Увечері вернувся наш к-ир і приніс сумну вістку про смерть к-ира Черника, як теж про бій к-ира К. під Володавою з большевиками.

27. 10. 45.

Вечером ідемо до поляків — АК на переговори. Відшукали умовлену хату. До хати підійшли два провідники —

теренові й к-ир. Ми застаємось надворі як охорона. Є теж чота якогось відділу АК. Говоримо з ними. Засипають нас доволі наївними питаннями.

— Чи маце карабини машинове, ракетнікі, чи бардзо вас НКВД ганя за Бугем?

З їх розмови виходить, що АК обмежується у своїх діях. Питаються про наші обставини боротьби. Оповідують дуже багато про себе. Жартуємо. Розказують нові дотепи.

„Для чего в Польще ест зье? Бо вшендзе Берут і Берут (беруть) і ніц не дают”.

„С... Осубце на глүфкен, дам ці зато готуфкен”.

Большевиків ненавидять більш за німців. До жидів ставляться крайне вороже. Озброєні добре: ППШ, П ІС, МП, кулемети. Атмосфера була доволі „пшияцельська”. Як прийшли к-ир і теренові, відходимо.

28. 10. 45.

Заквартирувались у знайомого поляка. Сидимо всенький день у стодолі. Поляк дуже освоївся з нами. Він ярий аківець. Як далеко довіряє нам, свідчить те, що ходив з двома „бульбофцами” ціле пообіддя на „кабани”. Ми йому дали свого кріса й набоїв. До нас ставиться, як до АК.

— Не радзіл бим паном дзісяй у мене кватероваць, бо правдоподобне дзісяй пжидзе до мене поліція, але она і так своя. Ходзце, хлопци, до стодолі, босьце зменчені.

Його служниця стріляла очима до наших хлопців.

— Таці пжистойні, ладні, а мувілі, же „бульбофци” ржнон полякуф. Певне, як ктури варт теґо, то го тжа заржнонць. Мало то тераз поляци полякуф бійон?

5. 11. 45.

Квартируємо в опушеній лісничівці. Вдень у лісі зустрілись з лісничим. Розповідає нові політичні вісті. Цілком недовіряє, що ми бандерівці.

...Маршуємо довго. Минаємо юрожні й спалені села... Вкінці підтягаємось під наше перше село. Залізна порція скінчилась. Висилаємо розвідку. В селі спокійно. Входимо вранці в село. Радіємо, що розігріємось...

Наш північний рейд — закінчений.

Передрук підпільних матеріалів
м. 46; — 01/48.